

Abraham Vader, 1770-1854*
Of: metamorphose van Oranjehater tot Oranjeklant

P.J.A. van Voorst Vader

Toen Abraham Vader - verder te noemen A.V. - werd geboren, was hij het derde van de 7 kinderen van Pieter Vader (1734-1800) en Leyntje Daniëls (1741-1804). Maar omdat 5 kinderen vroeg overleden werd hij de oudste van de 2 overlevende broers.

Zijn vader was 9 jaar eerder in 1761 door de in Alkmaar zetelende administrateurs van de Boedel van Willem Adriaan II van Nassau de Lecq als schout-secretaris van Schoorl naar Kortgene overgeplant. Als baljuw Dankert Amijs in 1787 na de Oranje oproeren ontslag neemt, wordt Pieter gepromoveerd tot baljuw en rentmeester van de uitgebreide bezittingen van de Heerlijkheid. En de nauwelijks 18-jarige Abraham volgt in 1788 zijn vader op als secretaris van de "stad".

Waar kreeg A.V. onderwijs? Gezien de erbarmelijke toestand van het lager onderwijs in geheel Noord-Beveland - zie T. Visser - kan hij op school niet veel geleerd hebben. Toch heeft hij goed leren schrijven en rekenen, zelfs zodanig, dat hij zich later als notaris kon vestigen. Hij komt niet voor op de lijst van leerlingen van het Stedelijk Gymnasium te Middelburg, zoals zijn zonen. Wellicht, dat privé onderwijs van de schoolmeester, toen voor notabelen niet ongebruikelijk, het raadsel oplost.

Dat hij de patriottische beginselen van zijn vader enthousiast deelde, blijkt in de eerste in Kortgene gehouden "*grondvergadering*" in 1795. De dan 25-jarige neemt daar kloek de leiding: op zijn voorstel wordt de aftredende magistraat door de vergadering met algemene stemmen weer aangesteld, met één enkele uitzondering (zie Pieter Vader, *De Spuije*, Febr. 1997; 39: 7-24). Dat A.V. de leiding van zijn vroeg oude vader overneemt, komt nog duidelijker tot uiting doordat hij in 1795 wordt gekozen tot vertegenwoordiger van het district Noord-Beveland-Wolphaartsdijk in de nieuwe Provinciale Staten, nu geheten "*de provisioneele Representanten van het Volk van Zeeland*". Dat was wel een novum: tot dusver was het platteland in het geheel niet vertegenwoordigd. In theorie moest de Eerste Edele - Oranje dus via zijn vertegenwoordiger - daarvoor zorgen. Men vroeg zich terecht af: "*Waarom de nijverige Landman, dat groot aantal nuttiger bewoners van dit Gewest, van wien het overige gedeelte der Ingezeetenen, het voornaamste en noodzakelijkste levensonderhoud moet erlangen, niet even zoo wel als de Stedelijke Burger, zijn vertegenwoordigers zoude hebben in de Lands Vergaderingen.*" Dat moest dus anders. "*Een Volk, 't welk zijn oppermagt gevoelt en handhaaft, wordt niet beheerscht, maar vertegenwoordigd.*" Het platteland, met smalsteden, kreeg 10 van de 26 stemmen. Hoewel een leeftijd van 25 jaar gold als minimum om als representant gekozen te worden, waren toch nog 3 mannen onder deze leeftijd aanwezig: A.V. was dus niet de jongste. De nieuwe functie had voor hem een aangename kant: Juli 1794 was hij gehuwd met de uit Middelburg afkomstige Catharina Margaretha Saaijmans. Het gaf hem de gelegenheid om dikwijls bij schoonmama te logeren. Als hij rentmeester geworden is, zullen de Alkmaarse Heren hun poststukken vaak adresseren aan de Weduwe Saaijmans, als hij daar

* Uit: *De Spuije*, Mededelingenblad van Heemkundige Kring De Bevelanden en Vereniging Vrienden van het Museum voor Zuid- en Noord-Beveland, Mei 1998, 43: 4-27 (met 2 pagina's met gekleurde illustraties, nml. portretten van het echtpaar W.L. Vader - broer van Abraham - en J.E. van Voorst en een tekening van de ereboog bij het bezoek van Koning Lodewijk aan Kortgene, plus 2 kopiën van ambtelijke stukken, een zwart-wit kopie van een portret van Abraham Vader en een afbeelding van een Hollandse telegraaf).

al niet was, dan duurde de postreis via haar zorgende hand blijkbaar korter dan de officiële via Goes.

De nieuwe vertegenwoordigers ontwerpen allereerst een *"Reglement voor het Provinciaal Bestuur"*. Dat omschrijft de nieuwe positie van Zeeland aldus: *"Zeeland is een vry en onafhankelijk Gewest, een gedeelte uitmakende van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden. De Oppermagt berust bij het geheele Zeeuwsche Volk."* Dit gewest verdeelt men in vijf Hoofd-Districten, waarvan het 5e bestaat uit de eilanden Noord-Beveland en Wolphaartsdijk. Zeeuws-Vlaanderen was in 1795 ingelijfd bij Vlaanderen, dus bij Frankrijk: hoorde dus niet bij Zeeland. Het 5e Hoofd-District had 7 Onder-Districten, corresponderende met de 7 grondvergaderingen, dus met de gemeenten. Die Onder-Districten kiezen elk één kiezer, die samen een of meerdere vertegenwoordiger(s) kiezen. De kiezer voor Kortgene was P. Vader; A.V. was zijn plaatsvervanger. De kiezers zijn stemgerechtigde Burgers, *"die kunnen lezen en schrijven, den ouderdom van 25 jaar hebben bereikt, de 4 laatste jaren in Zeeland hebben gewoond en bekend zijn wegens cordaatheid en Vaderlandsliefde."* Ook kiezen de kiezers vertegenwoordigers voor de *"Nationale Vergadering"* in Den Haag. Aanvankelijk mochten dat niet dezelfde mensen zijn.

Na 3 maanden werd de vertegenwoordiger al dan niet herkozen. En zo zien we, dat de in maart gekozen A.V. in november al weer vervangen wordt door de ontvanger M.S. van der Loeff.

De vertegenwoordiger moest voor het aanvaarden van zijn waardigheid de volgende eed afleggen: *"Ik belove en zweve, dat ik, als wettig gekozene Vertegenwoordiger des Zeeuwschen Volks, deszelfs Oppermagt, Vrijheid en Onafhankelijkheid getrouwelijk zal handhaven, alle deszelfs belangen naar mijn beste weten en vermogen zal behartigen, my zelven stiptelijk gedragen aan alle de Wetten en Voorschriften, bij het Reglement voor het Provinciaal Bestuur gearresteerd, en nimmer eenige pogingen zal aanwenden, dulden of begunstigen, welke tot vernietiging der tegenwoordige orden van zaken, tot weder invoering van het Stadhouderschap, of tot oprichting van eenig Bestuur, strijdig met de aangenomen beginselen van Vryheid, Gelykheid en Burgerlijke Rechten, zoude kunnen verstrekken. Zoo waarlijke enz...."*

Een dure eed, die maar 2½ jaar stand houdt! Immers, reeds 19 Mei 1798 wordt met een staatsgreep een nieuwe constitutie afgedwongen, waarbij Zeeland zijn zelfstandigheid verliest en opgaat in de eene ondeelbare Bataafsche Republiek.

Het is boeiend om de discussie te lezen, of Zeeland al dan niet moet berusten in het verlies van zijn in de 80-jarige oorlog zo duur bevochten onafhankelijkheid. Is de burger niet veel meer gebaat bij een bestuur, dat iedere plaats en man van betekenis kent en zo gemakkelijk met elks belang en traditie rekening kan houden? Moet men zich overgeven aan mannen die Zeeland niet of nauwelijks kennen, ja in meerderheid zelfs nooit gezien hebben? Het is alsof men de discussie over de E.E.G. hoort. Zeeland is het gewest, dat zich na veel tegenstribbelen, het laatst bij het onvermijdelijke neerlegt. De torenhoge, niet meer te beheersen Zeeuwse schulden, die de Republiek belooft over te nemen, geven de doorslag!

Als Representant kreeg A.V. samen met vier anderen de opdracht tot *"de directie van de goederen van het huis van Oranje"*. Ieder lid van de commissie krijgt het toezicht over de goederen, het dichtst gelegen bij zijn woonplaats (Rijks Archief Zeeland 31.1.181). A.V. dus over het Oranjebezit op Noord-Beveland. Hij mag de fungerende rentmeester handhaven of afzetten. Op 23 Juli 1795 ontvangt hij Abraham Sweemer, rentmeester van de Oranje domeinen op Zuid- en Noord-Beveland. Voor A.V. is deze opdracht een sinecure. De 48-jarige

Sweemer, bouwer van Sorgwijck!, is een veel te belangrijk en invloedrijk man om maar met de gedachte te spelen die werkelijk te dirigeren.

6 Februari 1798 *"in het vierde jaar der Bataafse Vrijheid"*, besluit het Interim Administratief Bestuur van het voormalig Gewest van Zeeland, *"dat de Commissie van Directie over de goederen en domeynen van het huys van Oranje komen te vervallen en op te houden - overmits de veranderde orde der zaaken - met last om haare reekening en verantwoording te doen aan het collegie van administratie der geabandoneerde goederen van den Vorst van Nassau in Den Haag."*

Als op 7 april 1800 Pieter Vader na jarenlang sukkelen met zijn gezondheid overlijdt, krijgt A.V.'s rustige leventje als secretaris een aanzienlijke versnelling. Hij volgt papa op als baljuw met behoud van de functie van secretaris, tevens gaande over *"de gemeene middelen in den Eilande van Noordbeveland"* (Resolutie van het Uitvoerend Bewind 26 April 1800).

Van Vladeracken schrijft namens de administrateurs van de boedel Nassau de Lecq aan de twee achterblijvende zonen: *"Het afsterven van uwen waardige' Vader P. Vader treft ons ten hoogste. en overtuigd zijnde van uwl: beyder prom(t)heyd, vinde ik geen swaargheid en het strekke mij zelve tot een genoegen, daar nu dit smertelijk sterfgeval daar is uwl: beide playsier te kunnen doen, om uwl: tot de waarneeming van de administratien der domeynen en landerijen te Cortgeene, de Willem Adriaan polder en Noordbevelandsche goederen bij procuratien, welke hier nevens gaan, op den voet zoo als uwl: onderling schikkingen hebben gemaakt, provisioneel te qualificeeren"*

Het loopt er op uit, dat A.V. rentmeester wordt over het grootste deel der goederen, geconcentreerd in en om Kortgene, en zijn broer Willem Lodewijk over de verder weg gelegen Noord- en Zuid-Bevelandse goederen.

Maart 1802 wordt A.V. benoemd tot plaatselijk schoolopziener - onder de districts schoolopziener te Goes. Uit het artikel van Tine Visser - Historisch Jaarboek Heemkundige Kring Zuid- en Noord-Beveland 1996; 22: 33-39 - blijkt duidelijk, dat hij - mede geleid door (te) warme gevoelens voor de schoolmeester - hier geen werk van heeft gemaakt. Het (lager) onderwijs liet in Kortgene, zoals ook elders, alles te wensen over.

Het *"Voormalig Gewest Zeeland"* is via *"Departement van Schelde & Maas"* in 1803 *"Departement Zeeland"* geworden. Dit herbenoemt op 8 juni het zittende Gemeente Bestuur van Kortgene met één wijziging: de schoolmeester Leendert de Vos is benoemd tot baljuw! A.V. mag secretaris blijven, wordt daarnaast ook schepen. Ik heb niet kunnen achterhalen, wat de reden voor het vervangen van A.V. en - naar ik aanneem - de ontstemming van het Departementaal Bestuur is geweest. Maar geen nood! De Vos laat weten, dat hij voor deze functie ongeschikt is en wordt derhalve op zijn verzoek ontslagen. A.V. mag waarnemen en wordt later opnieuw benoemd (Extract uit het register der resolutien van het Departementaal Bestuur van Zeeland, 15 Augustus 1803). Is het een wonder dat A.V. later over deze schoolmeester nooit een kwaad woord heeft willen horen!?

In september 1804 wordt A.V. opnieuw gekozen tot gecommitteerde van het 5e District, dat inmiddels is uitgebreid met het eiland Oost-Beveland en nu dus uit drie eilanden bestaat. Hij heeft niet veel zin in een hernieuwd contact met de departementale Heren en bedankt. Maar later laat hij zich overhalen om de benoeming toch maar te aanvaarden.

Inmiddels zuigt Frankrijk ons land zo uit, dat onze bekwame minister van financiën Gogel twee maal zoveel geld moet uitgeven, dan er binnen komt. De eierzuchtige Schimmelpenninck, die 1789-1802 en ook in 1803 onze gezant was in Parijs en het vertrouwen genoot van Napoleon en Talleyrand, laat zich - om erger te voorkomen - de benoeming welgevallen tot *"Raadpensionaris"* met dictatoriale bevoegdheid. Natuurlijk moet daarover wel gestemd

worden; uit protest komt niemand opdagen! Niemand? A.V. komt, als enige, stemmen: de nieuwe constitutie kan deze hartstochtelijke democraat eenvoudig niet door de keel krijgen. Hij heeft de moed om tegen te stemmen. Nadat Willem Lodewijk, zijn broer, schout van Wissenkerke met zijn Gemeente Bestuur door het Departementaal Bestuur hevig is berispt, omdat in deze plaats tot twee maal toe niemand ter stembus is getrokken, stemt deze, met zijn schepenen, op de afgedwongen derde stemming dan toch maar voor het onvermijdelijke. Dit verschillend handelen is zeer tekenend voor beide broers: de hooggestemde idealist tegenover de heel intelligente met stevige benen op de grond staande altijd praktische tacticus.

Maar ook Schimmelpenninck heeft de onstuitbare machtsdrift van Frankrijk niet kunnen keren. Ondanks alle pogingen van Verhuell - nu gezant in Parijs - om dit te verhinderen, treedt de bijna blind geworden Schimmelpenninck af. De Bataafsche republiek ondergaat een nieuwe gedaantewisseling, nu in het Koninkrijk Holland. Louis Bonaparte wordt koning. Die hoopt een geheel zelfstandig koninkrijk te kunnen verwezenlijken. Het Nederlands belang vooropstellend, laat hij oogluikend toe, dat het door zijn broer hartstochtelijk nagestreefde handelsembargo tegen Engeland, massaal wordt ontdoken. Onze export, die op neutrale schepen moest plaats vinden - de Engelse vloot maakte ieder Nederlands schip prijs - vond aanvankelijk voortgang met gebruik van Amerikaanse en Zweedse koopvaarders; en, vooral in Groningen, via de enige zeevarende neutrale staat op het continent: de Heerlijkheid KNIPPHAUSEN aan de monding van de rivier de Jade in Oost Friesland, voormalig bezit van de door Hella Haasse zo boeiend beschreven Charlotte Bentinck-von Aldenburg, en na haar dood in 1800 eigendom van de Bentincks; zij het nog steeds als leen van de Duitse Keizer - Karel V was de eerste leenheer - in zijn functie van Hertog van Brabant en Graaf van Holland (zie W.J. Zwolve). Toen in 1806 het Heilige Roomsche Rijk werd opgeheven, werd Willem Bentinck souverain Vorst van Knipphausen. Ook Engeland erkende de soevereiniteit en neutraliteit van Knipphausen, zodat veel Groningers voeren onder de blauw-witblauwe vlag van die staat.

De heren in Alkmaar weten te profiteren van de Zeeuwse smokkel. In 1798 bestelt Van Vladeracken bij A.V. 10 pond "*Zeeuwsche chocolade*". Soms bood A.V. de chocolade als relatiegeschenk aan de beide administrateurs. Chocolade was in die tijd een vaste substantie, die na verbrokkeld te zijn, in melk opgelost werd gedronken. Een laatste vermelding van een zending chocolade naar Alkmaar vinden we in december 1805.

Intussen reist A.V. iedere zomer naar Alkmaar om de rentmeesters "*Reekening*" over het vorige jaar aan te bieden en te bespreken. In 1798 hebben beide broers die reis - namens vader Pieter - samen volbracht; zij logeerden dan bij neef Joost Ivangh, schout te Bergen. Zo werden zaken gecombineerd met familiebezoek. In datzelfde jaar liet Van Vladeracken A.V. aardappels opzenden naar Alkmaar, waar die schaars geworden waren, liefst 77 ton! "*Alleen om armen en behoeftige mensen teegens een matige prijs voedsel te besorgen.*" Uit de vermelde prijzen - inkoop f1,50 en verkoop f5,00 per ton - blijkt wel dat die liefdadigheid niet gespeend was van enig commercieel eigenbelang. In de herfst van 1801 wil hij zelfs 200 à 300 ton hebben en schrijft hij een boze brief als die grote zending enige vertraging ondervindt.

In 1801 zendt Van Vladeracken de aanstelling over van A.V. tot houtvester, strandvonder, "*mitsgaders Dijkgraaf van de Westpolder, Stadspolder en Willem Adriaan Polder, gelijk meede tot gesworen van de Anna Polder*".

Keer op keer moet A.V. geld lenen ten behoeve van de boedel Nassau de Lecq. De administrateurs kunnen daarin in Alkmaar of Amsterdam niet of moeilijk slagen. Maar het lukt A.V. telkens wel, en tegen een matige rente: in 1802 tegen 4½ en 5%, uiteraard tegen onderpand van grondbezit. De financiële toestand is zo slecht, dat zelfs "*De Leemcuijl*" in

gevaar komt; d.i. de buitenplaats "De Leemcule" in Dalfsen. De exorbitante heffingen bij grondbezitters zijn daar mede schuld aan, zo ook het vervallen van veel heerlijkheidsrechten. Voor de schadeloosstelling voor die rechten voert A.V. in 1807 moeizame onderhandelingen met het Zeeuws Bestuur, gesteund door een persoonlijk onderhoud van Van Foreest met Gogel, alles tevergeefs.

In 1806 krijgt A.V. toestemming van Van Vladeracken om een "*Coupel*" te mogen bouwen, een theehuisje dus, waarschijnlijk in het bos van de Heerlijkheid.

In mei 1806 siddert de Heerlijkheid op zijn grondvesten. Van Vladeracken blijkt maar liefst f80.000,-- verduisterd te hebben ten nadele van "De Hondsbossche" waarvan hij immers penningmeester is. Hij wordt ontslagen, niet alleen bij "De Hondsbossche", maar ook uit al zijn andere ambten; ook als administrateur van de Boedel van Nassau Bergen, hoewel hij die wel "*Gesuccureerd*" heeft gelaten. Hij zal zijn verdere dagen ambteloos op zijn buitenplaats Schuylenburg bij Bergen slijten. Van enigerlei straf wordt niet gerept! Zijn opvolger wordt Michiel Johan de Lange, procureur, notaris en schepen van Alkmaar en als gebruikelijk voor Heren regenten bekleed met nog vele andere ambten: Hoofdingeland Heer Hugowaard, Hoofdingeland en Heemraad van de Wieringerwaard, penningmeester van Egmondermeer, Baljuw van Wimmenum, Bergen en Petten, dijkgraaf van de uitwaterende sluizen in Kennemerland en Westfriesland, commissaris tot superintendentie der zeedijken en zeeweringen in Holland. Van Vladeracken zelf wees de neef van zijn vrouw als zijn opvolger aan, waarmee Van Foreest accoord is gegaan. Juli 1806 presenteren A.V. en zijn broer hun Rekeningen in Almaar aan De Lange.

In 1807, als de brandblusorganisatie in Kortgene gereorganiseerd wordt, krijgt A.V. er een functie bij: Brandspuitmeester!

Onder de vele dijkdoorbraken in Zeeland 15 januari 1808 is er ook één in Kortgene: de Willem Adriaan Polder loopt daar onder. De schade is groot, geschat op f35.000,--! Op 11 Juni overhandigt kwartierdorst Schorer de eerste tegemoetkoming: f250,--. Later komt nog de opbrengst van een landelijke collecte binnen, aangevuld met een geschenk van Koning Louis: f818,--. De armen van Kortgene kunnen hun inkomen wat verbeteren door de herstelwerkzaamheden aan de dijk.

Een opwindende gebeurtenis voor Kortgene, en ook voor A.V., is het bezoek van Koning Lodewijk op 7 mei 1809. Twee weken eerder had deze het Wetboek van Napoleon in zijn koninkrijk ingevoerd. Het Notul Boek van het Gemeente Bestuur toont een fraai gekleurde tekening van de ereboog (Bijlage II), die men aan de Agterweg ter verwelkoming van Zijne Majesteit had opgericht. Daaronder het volgende opschrift:

DOOR ZYN ZAGTE EN WYZE
REGEERING
HEEFT HIJ ONZE
HARTEN
GEWONNEN.

Men mag vuurwerken ontsteken en ook schieten op de "*Hoogstraat en pleijnen*" tot 8 uur 's avonds, maar - veiligheidshalve! - niet voordat de koning vertrokken is. De klok wordt geluid en vlaggen wapperen van de toren. Men maakt van de gelegenheid gebruik om de Koning een smeekschrift aan te bieden met drie "*Poincten van Bezwaar*":

- Doordat Ambachtsheren van hun voorrechten zijn beroofd, zijn sedert 1798 ook vele tegemoet-komingen van hen vervallen, zoals de bijdrage voor het onderhoud van de kerk. Dat is nu een last voor de (burgerlijke) gemeente.

- Sinds jaar en dag werd in Noord-Beveland $\frac{1}{4}$ van de opbrengst der "*collectieve Gemeene Middelen*" (belasting) gereserveerd voor de armen. Maar sedert 1806 niet meer!
- De voornaamste klacht betreft de schade, geleden door de watersnood. Drie van de boeren in de ondergelopen polder zijn daardoor totaal geruïneerd. Samen leden zij een schade van f14.497,16!

Het Gemeente Bestuur is bepaald geschokt, doordat het bezoek alle tekenen van haast vertoonde. De Koning steeg - zulks in tegenstelling met wat in Wissenkerke en Colijnsplaat was gebeurd - zelfs niet uit zijn karos! Gebruikte niets van de aangeboden spijzen, maar spoedde zich haastig naar het schip, dat hem naar Wolphaartsdijk zou brengen. De zenuwen zijn zo aangedaan, dat A.V. aan Zijne Majesteit schrijft. Na levendig geschilderd te hebben hoezeer de gevoelens van "*Liefde welke wij Uwe Majesteijt toedraagen (door zijn komst) zijn gesterkt*", vervolgt hij: "*Dan het belge (belgen = boos maken) uwe Majesteijt niet onze belijdenis te verneemen, dat hoezeer onze vreugd, en die van al onze meede Ingezeeten en over het voorregt van uwe Majesteijt in ons midden te moogen aanschouwen, op het hoogst geklommen waare, wij aan den anderen kant, door aandoeningen van Smart vervuld geworden zijn; daar wij slegts kort na het gemis der tegenwoordigheid van uwen hooggeschatten persoon, te ontdekken kwaamen, dat het uwe Majesteijt hadde kunnen behaagen, om de dorpen in deezen Eijlande welke alvorens uwe Majesteijts tegenwoordigheid hadden moogen genieten, met een algemeen in het oog gevallen gunstige onderscheiding boven onzen Steede te willen vereeren; immers deeze hebben door uwe Majesteijt moogen worden verwaardigt met een bezoek, meerder gunstig, en meer vereerend, als wij hebben moogen ondervinden. U:M: heeft aan deeze boven onze steede eenig langdurig verblijf geschonken en meer bijzonder de voorwerpen van U:M: opmerking en gunstige beschouwing doen zijn; geheel Noordbeveland gevoeld met ons, hoe deze plaatsen eene hoogere aanspraak op U:M: deelneeming verkreegen hebben, en de Ingezeeten en dier plaatsen kunnen niet anders als trotsch wezen, dat zij U:M: s zorg en deelneeming boven ons schijnen waardig te zijn.*"

Het kan U:M: niet bekend zijn, hoe zoo menigmaalen wij bij zoo veele geleegendheeden welke ons zijn voorgekomen om uwen regtmaatigen Lof, onder onze meede Ingezeeten en te verbreiden, hunne Erkenntenis en hunne verkleefdheid voor U:M: hebben opgewekt, en hoe zulks hier ter Steede de algemeene Liefde heeft voortgebracht, ook niet, hoe hartelijk onzer aller blijdschap waaren toen wij het blijde bericht mogten bekoomen, dat wij door U:M: met het geluk verwaardigt zouden worden van hoogsdesselfs persoon in ons midden te moogen aanschouwen, en welke den algemeenen ijver en het verlangen is geweest, om U:M: op eene U:M: waardige wijze, overeenkomstig de gesteldheid van omstandigheden deezer Steede, alhier te moogen ontfangen en U:M: gewenschte bijwezen te kunnen genieten; want, dan houden wij ons verzeekerd hadde uwe goedheid ons alleen te kunnen verblijden, en elk gevoel van smart waar van wij ons nu door een zoo zeer in 't oog gevallen kortstondig verblijf in ons midden niet hebben kunnen bevrijden, waare afgewend.

Ja Sire! dat wij moogen herhalen: de menigvuldige blijken van deelneeming en zorg voor de welvaard van uw volk welke U:M: geduurende hoogstdesselfs regeering zoo overvloedig aan den dag heeft gelieven te leggen, heeft de harten van ons allen op het naauwst aan U:M: verbonden, en hierdoor zal U:M: onze belijdenis verschoonen, dat door de omstandigheden van deezen dag, onze anders zoo Regtmaatige blijdschap is ontroerd, en het treurige denkbeeld bij ons is voortgebracht, dat wij met onze meede Ingezeeten en, wel misschien niet zoo zeer in uwe gunst en vereerende toegeneegendheid mogten deelen, als wel de andere dorpen welke door U:M: in deezen Eijlande zijn bezogt. Het is alleen het verloopende getij, bij geleegendheid van U:M: zoo zeer gewenschte komst op deezen dag dat ons eenige bemoe-

diging over het zoo korte verblijf van U:M: in deezen Steede heeft kunnen geeven; doch daar dit niet genoegzaam is om onze desweegens ontstaane Smart te kunnen wegneemen, en wij nogtans vertrouwen, geen mindere aanspraak op de genieting van U:M: goedgunstigheid en opmerking te hebben, als eenige andere plaats in dit Eijland, zoo al niet, als eenig deel van uwer Majesteijts geheel gebied, zij het ons vergunt U:M: eerbiedig te smeeken, dat het U:M: goedgunstelijk behaagen mooge, ons met een bewijs te vereeren van hoogsdesselfs tevredenheid over onze Steede, en over de blijken van verkleefdheid en hulde, welke onze Ingezeeten en in 't gemeen, en wij in 't bijzonder aan U:M: bij hoogsdesselfs verblijf op deezen dag hebben aan den dag gelegd; en hoe dus, hoe zeer het U:M: ook heeft kunnen behaagen, de dorpen van deezen Eijlande, door een langduuriger en meer vereerend verblijf met U:M: bijzonder goedgunstigheid te verwaardigen, wij nogtans met onze meede Ingezeeten en geene mindere aanspraak hebben op U:M: toegeneegenheid en goedkeuring, welke U:M: jeegens deezen, zoo vereerend heeft aan den dag gelegd. Zoodaanig getuigenis van U:M: te moogen erlangen, zoude ons tot een alleraangenaamst gedenkstuk, van U:M: bijzondere goedgunstigheid verstrekken, ons Leed niet alleen doen verzagten, maar onze vreugde tot die volkoomenheid kunnen terug brengen, welke wij vertrouwen dat U:M: met welgevallen, aan elke uwer onderdaanen schenken wil, welke U:M: hoogschatten, en wien uwer Majesteijts eere geluk voorspoed zoo zeer ter harte gaat!

Wij beveelen ons met onze Steede in de Gunst en bescherming van U:M:, en hebben inmiddels de Eer met diepsten Eerbied te zijn Uwe Majesteijts Gehoorzaame Onderdaanen Het Gemeentebestuur bovengemeld

Ter ord:tie van het zelve (was Get:) A: Vader.

Ik meende dit wijdlopieg stuk ten volle te moeten citeren, omdat uit de welhaast kruiperige onderdanigheid voor de nieuwe vorst blijkt, hoever A.V. - gebeukt door de stortvloed van rampen, waaronder Nederland was bedolven - is afgegleden van zijn hoge democratische principes van 13 jaar geleden met zijn toen vurig beleden "*oppermagt voor het geheele Zeeuwsche Volk*". Lodewijk laat Kortgene via de land-drost goedgunstig verzekeren, dat "*het belang deezer vergadering (het Gemeente Bestuur) en der Ingezeeten en deezer Steede Z:M: niet minder ter harte gaat, dan hoogstdesselfs overige onderdaanen en dat zijl: mitsdien Z:M: ten allen tijde zullen bereid vinden, om de welvaart deezer Steede op een billijke wijze te bevorderen.*"

Op 30 Juli 1809 geeft de magistraat van Kortgene de naar Noord-Beveland afgezonden bode van de land-drost het bericht mee, dat "*gisteren namiddag in de streek van twee uren een Engelsche vloot, van ruim 40 zoo scheepen van Linie als fregatten en Brikken, beneevens nog wel 70 kleinere vaartuigen, den Roompot is koomen opzeijlen. Heeden voormiddag zijn, zoo wij vernoomen hebben voor het Eerst en wel maar eenige weijnige Engelsche officieren te Colijnsplaat aan de wal geweest ----- eenige Scheepsgasten zijn verzogt, ten ein daarvan als lootsen gebruik te kunnen maaken. Het strekt ons in het midden onzer bange uitzigten en bekommeringen alleen tot vreugde, dat de gesteldheid van het volk deezer steede, en zoo wij ook van Elders hooren bedaard en rustig is. God spaare het dierbaar vaderland, en redde ook ons uit de gevaaren welke ons omringen.*"

Het is opmerkelijk, dat bij de geschiedschrijving van de Engelse inval in 1809 - zie o.a. Fortgens - de invasie van Walcheren wordt beschreven met o.a. de verwoesting van Vlissingen en het bombardement op Veere; ook de bezetting van het onverdedigde Zierikzee en de landingen bij Kattendijke en Wemeldinge, maar dat Noord-Beveland zelfs niet wordt genoemd. De archieven van Kortgene en Wissenkerke corrigeren dit beeld. Uit Wissenkerke laat W.L.

Vader de land-drost op 31 Juli weten: *"De Seinpaal is gisteren door zes Engelschen neergeveld en verbrand, daarna zijn dezelve zonder iemand beledigt te hebben vertrokken. Sedert hebben wij tot heden morgen 8 uur nog niemand aan de Wal gezien, of daarvan gehoord; eenige Scheepen zeijlende de roompot op na Colijnsplaat van welke plaats de Vaartuigen beneevens eenige loozen (Sic! = loodsen) zijn gerequireerd en vertrokken."*

De Engelschen hebben zich in dit stadium dus beperkt tot twee acties. Dank zij Schepman (1990) en Holzmann en Pehrson (1994) weten wij, dat de Fransman Claude Chappe - onafhankelijk van een soortgelijke Zweedse uitvinding - in 1790 een snelle berichtgeving uitvond door *"optische telegraphie"*. Zodra de Fransen hier kwamen werd hun serie seinpalen uitgebreid langs de Nederlandse kust tot Den Helder. Aanvankelijk werden de berichten doorgegeven door het seinen met vlaggen; maar later gebruikte men zwarte bollen, die 's nachts vervangen werden door lantarens, die door variatie in aantal en positie 125 verschillende berichten konden doorseinen. Schepman noemt seinpalen op Fort de Haak, Oostkapelle, Domburg (op de Hoge Hil), op de toren van Westkapelle en één tussen Zoutelande en Dishoek, één op het stadhuis van Vlissingen. Blijkens het rapport van W.L. Vader heeft er ook een aan de Roompot voor Wissenkerke gestaan, die gemakkelijk naar Fort den Haak kon seinen. De Royal Navy had speciale troepen die getraind waren in het opsporen en vernietigen van deze telegraphen. Dat is dus wat er in Wissenkerke heeft plaats gevonden.

De Engelschen wisten heel goed de weg in de Zeeuwse wateren. Zij werden geloodst door schippers uit de Engelse kustplaatsen, die als geroutineerde smokkelaars alle Zeeuwse zandbanken goed in hun hoofd hadden en ook wisten dat de Roompot voor grote schepen bevaarbaar was, een feit dat volgens het echtpaar Fortgens de Fransen niet bekend was. Maar dat gold niet voor landingen bij Kattendijke en Wemeldinge, diep in de Oosterschelde. Om die reden hebben zij in Colijnsplaat loodsen aangeworven.

Was het Engelse ingrijpen op Noord-Beveland dus militair maar heel beperkt, groot waren de economische gevolgen. 6 Augustus moest A.V. aan de Engelse kwartiermeester Generaal Dirkson opgave doen van de op het eiland aanwezige voorraden *"Rundvee, schapen, Lammers, tarwe, boonen, haver en hooy"*, netjes onderverdeeld naar gemeente ten behoeve van de troepen op Zuid-Beveland. Op 29 Augustus krijgt hij order van de Commissaris der Engelse vloot, die voor Colijnsplaat ligt, 2965 pond vlees te leveren; van Kortgene wordt verwacht de daarvoor nodige koeien af te staan.

De Nederlandse vlootvoogd, maarschalk Verhuell beveelt 19 september om alle communicatie tussen het onbezette Noord-Beveland en het door de Engelschen bezette Walcheren te beletten.

Op 1 Oktober laat de Engelse Commandant van Veere weten via een door hem aangestelde commissie van lieden uit Colijnsplaat, dat hij 200 stuks *"Slagtbare runderen"* opeist van Noord-Beveland. Dat weigert de magistraat van Kortgene, om twee redenen: Is die commissie wel bevoegd? Daarenboven heeft Kortgene al 80 runderen geleverd van de 195 die het in augustus nog rijk was, waaronder zelfs melkkoeien, die de bevolking eigenlijk niet kon missen. Het Gemeente Bestuur sommeert de commissie hun eisen maar eens zwart op wit te stellen. Dat leidt tot een aanzienlijke vermindering. Die eist nu *"van den Gerechte deezer Steede omme te LEEVEREN 19 stuks rundvee, zullende de reeds geleeverde beesten daarvoor in mindering verstrekken"*. De magistraat concludeert, dat zij dan geen koeien moeten leveren, maar terug krijgen: zij heeft immers een veel groter aantal al geleverd, dan nu wordt geëist, n.l. *"49 melkkoeien en 31 zoo vaarsen als vette koeijen"*. En dat, terwijl elders op het eiland melkkoeien van levering waren uitgezonderd. Het Gemeente Bestuur verzoekt vriendelijk,

maar dringend teruggave. Helaas, eind oktober blijken maar 12 beesten uit Veere teruggekomen te zijn. De strijd om de koeien heeft Kortgene moeten leveren zonder A.V.

Op 30 september is de baljuw van Kortgene door een troep Engelsen opgehaald en op het schip "Pallas" voor Veere gevangen gezet, *"apparent ten gevolge van de door den land-drost te Middelburg gegeven orders om den vervoer van graanen na het Eijland Walcheren te beletten"*. De fel regeringsgetrouwe land-drost A. van Doorn heeft blijkbaar zijn best gedaan zijn aandeel aan de bestrijding der Engelsen te leveren.

Jacob Hendrik Schorer, burgemeester van Middelburg van januari 1808 tot december 1810, meende in zijn befaamd dagboek, dat er meer aan de hand is geweest. Hij schrijft zondag 1 oktober: *"Gisteren of heden hebben de Engelschen weer een detachement gezonden na Noord-Beveland, waarschijnlijk met het oogmerk, om vandaar het transport van levensmiddelen te favoriseeren. De heer Vader, balliuw te Cortgene, is door hun opgeligt en op een oorlogsschip geplaatst. Zo men zeyde, omdat hij daar aanslagen had gedaan van coloniaale producten derwaerts gezonden of eigenlijk (want aanslaan kon hij als balliuw niet nalaaten) om zijn buitengewoone vigilatie, door in persoon langs dijken etc. op het inbrengen te plassen en alsoo de aanslagen te bevorderen, hetgeen men misschien oordeelde meer de zaak van cherschers en oppassers te zijn dan van den balliuw. Zo verhaalt men."* De Engelsen brachten n.l. door hen meegebrachte tropische producten als koffie, suiker, kruidnagelen, kaneel, anijs ter veiling in Middelburg. De broodnuchtere Schorer had in de woelingen na 1795 slechts twee zekerheden overeind gehouden: een heel intens beleefd Godsgeloof en een al even hartstochtelijke liefde voor de stad Middelburg en hare bewoners. Noch van Frankrijk, noch van Engeland verwachtte hij ook maar enig heil. Dat iemand na een opdracht van de Nederlandse, door Frankrijk beheerste overheid, zich in persoon ging uitsloven voor de uitvoering daarvan in plaats van zijn personeel daarmee te belasten, is Schorer zeker ridicul voorgekomen.

Welke de motieven het ook geweest mogen zijn - het ene sluit het andere niet uit - het was de Engelsen duidelijk geworden, dat hier nog een man was, voor wie de oorlog tussen Engeland en het Koninkrijk Holland ernst was. Het ligt voor de hand om de exorbitante vordering van koeien als straf te beschouwen. Lang heeft A.V. niet gevangen gezeten. Woensdag 4 oktober schrijft Schorer: *"De heer Vader van Cortgene was nu ontslagen."* Misschien heeft de land-drost, op wie de magistraat van Kortgene een beroep had gedaan, wegen gevonden hem weer op vrije voeten te krijgen. Uit het bovenstaande komt wel naar voren, dat er tussen de bevolking van Kortgene en A.V. een hechte band was gegroeid, die we in de toekomst bevestigd vinden. De tegenstelling tussen patriotten en prinsgezinden was nageenoeft verdwenen. Vanaf 1801 al wordt er in het land bij benoemingen niet meer naar gekeken. Van geïmporteerd vreemdeling is hij nu één van hen geworden.

Op 6 Oktober zijn het de Franse troepen van Z.M. Lodewijk op Zuid-Beveland, die alle Kortgeense schepen vorderen. De magistraat meent zich hieraan niet te kunnen onttrekken, maar de schippers zorgen ervoor onvindbaar te zijn.

Als in december de Engelsen vertrekken, komt er aan die voor Zeeland zo schadelijke periode gelukkig een einde. De bij niet weinigen nog aanwezige sympathie voor Engeland is hierna totaal verdwenen. Het waren niet alleen de Zeeuwse koortsers, die de expeditie deden mislukken; de behandeling der zieken heeft zeker meer doden gekost dan de ziekten zelf; een behandeling *"zoo geheel alleen van de gewoonte van dit land, daar braaken, purgeeren en (ader)laaten meestal aan de order was"*. Aldus Schorer. Inderdaad funest bij darmziekten als typhus en dysenterie, waarbij juist de aanvulling van het verloren vocht nodig is.

Maar de Engelsen waren niet alleen onbarmhartig voor hun 13.000 zieken, zij waren dat ook geweest bij de verovering van Vlissingen en Veere. Zij gingen zich veelal te buiten aan wilde drinkgelagen. *"Ik" (Schorer) "was buitengemeen geplaagd door aanvragen en klagten wegens gebrek aan betaling door de Engelschen."* En ook: *"Ik ontving een brief uit Goes dat de Engelsche schepelingen in de Zuid Craaier veel brutaliteiten hadden aangerigt."* De grootste faaloorzaak was wel, dat de Engelse troepen-commandant Lord Chatham en de Engelse vlootvoogd Sir Richard Strachan zo op elkaar gebeten waren, dat zij elk overleg, laat staan samenwerking weigerden, waardoor aan alle activiteit een einde kwam. Een Engelse krant vatte dit aldus samen:

Lord Chatham with his sword undrawn

Is waiting for Sir Richard Strachan.

Sir Richard, longing to be at 'em

Is waiting for the Earl of Chatham!

Het doel, het uitschakelen van de Franse scheepsbouw in Antwerpen, bestemd voor de oversteek naar Engeland (Napoleons tweede plan daartoe) werd daardoor niet bereikt. De kostbare expeditie met 4.000 doden en 13.000 wegens ziekte naar Engeland geëvacueerde zieken was tevergeefs.

Terstond na het vertrek van de Engelsen verklaarde de Franse Commandant van Walcheren - zonder enig commentaar - dat Walcheren bij Frankrijk was ingelijfd. Vlissingen had dat lot al in 1807 getroffen. Met de grootste hardnekkigheid heeft A.V. gevochten voor vergoeding van de schade, die Kortgeens ingezetenen door Engelsen en daarna door bezetting door Franse en Nederlandse troepen in 1809 en 1810 was toegebracht. Het wordt 1844 (!) voordat een paar duizend gulden eindelijk binnen komen, die eerlijk tussen Kortgene en Kats worden verdeeld, in de verhouding 2:1. Voor Kortgene is het bedrag f1386,70, althans naar het oordeel van de besturen van Kortgene en Kats. Gedeputeerde Staten, die alleen met strikt bewezen aanspraken rekening houden, corrigeren dit tot f944,15; Kats krijgt f1135,90.

Als in 1810 heel Nederland deel van Frankrijk wordt, wordt Zeeland bestuurd door een (Belgische) Prefect, bijgestaan door een Sous-Prefect. A.V. wordt MAIRE van Kortgene en Kats, daarbij gesteund door de trouwe schoolmeester L. de Vos als Adjoint Maire. De Franse frank wordt het betaalmiddel. Ambtelijke stukken moeten langzamerhand gesteld worden in het Frans. A.V. mag de nieuwe eed nog wel in het Nederlands afleggen: *"Ik beloove gehoorzaamheid aan Zijne Majesteijt den Keijzer en Koning en onderwerping aan de Weth."* Trouw aan Kortgene zal wel zijn motief zijn geweest om deze eed te zweren, die hem niet gemakkelijk zal zijn gevallen. Het Franse regiem komt ook tot uiting in zijn positie als maire: hij moet de zaken maar regelen zonder geregelde vergaderingen van de Municipale Raad. De rechtspraak wordt Kortgene ontnomen; voor het eerst na vier eeuwen heeft Kortgene geen rechtbank meer. Er volgen drie ellendige jaren. Het zou te ver voeren alle conscripties, tot zelfs jongens van 14 jaar en ouder, vorderingen van werkvolk met karren en paarden voor de versterking van Vlissingen, het fort Ouwelek en elders; van goederen in natura, van *"vrijwillige"* geschenken aan de keizer in de vorm van ruiters met uitrusting, van willekeurige belastingen op de voet te volgen. Een voorbeeld van het laatste: 16 maart 1810 krijgt Kortgene order terstond f330,- naar Goes te brengen voor onderhoud van de Franse troepen aldaar. Gebeden voor de keizer worden niet gevraagd, maar bevolen. Zo ook kerkdiensten om God te danken telkens wanneer een overwinning is behaald. Dit bedillen van de Nederlandse ziel, de Almachtige inbegrepen, doet ons aan onze jongste oorlog herinneren.

De goede kanten van het Franse regiem wijken daardoor naar de achtergrond: het krachtig bevorderen van inenting tegen de pokken, de verplichting suikerbieten te verbouwen, de

intense propaganda voor het zogen van de kinderen door de moeder. In 1809 had Lodewijk al verordend, dat alleen vrouwen, die een kind hadden gezoogd, twee "oorijzers" mochten dragen. Ongehuwde vrouwen mogen er alleen één aan de rechter zijde, gehuwde vrouwen, die (nog) niet gezoogd hebben, alleen één aan de linker kant. Het Franse staatsburgerschap doet tenslotte de laatste resten van sympathie voor Frankrijk verdwijnen.

Geen wonder dat de Fransen 13 december 1813 door de bevolking van Noord-Beveland bij Kamperland hartstochtelijk en triomfantelijk hernieuwde toegang tot hun eiland is belemmerd. Op diezelfde dag vormt Kortgene een *"provisioneele regeering, in aanmerking van de zonderlinge gesteldheid van zaaken, waarbij onder meer contact met Goes en Walcheren is ontzegt"*. De burgerij, als vanouds weer vergaderd in de kerk, bekrachtigt de *"gedaane aanstelling"* van A.V. tot burgemeester en van zijn 7 schepenen. Het wordt een heel feestelijk slot van het jaar. Men wil herdenken, dat Kortgene 400 jaar geleden is gesticht en voor de ramp van 1532 een *"Lusthof"* heette.

Op 23 december schrijven de drie Presidenten van Gemeente Besturen op Noord-Beveland aan Willem van Oranje:

"Uwe Koninklijke Hoogheid gelieve met welgevallen de betuiging van hulde en Eerbied aan te neemen met welke wij voor U Hoogheid zijn bezielt, terwijl wij God biddende voor den roem en voorspoed van U Koninklijke Hoogheid ter verdere bevrijding en bevestiging van het dierbaar vaderland, en de Eer en het geluk van uw doorluchtig Huijs, intusschen de Eer hebben met de diepste Eerbied te zijn

DOORLUCHTIGE VORST !

Uwe Koninglijke Hoogheids Gehoorzame Dienaren & onderdanen

De Provisioneele plaatselijke Bestuuren van den

EIJLANDE NOORDBEVELAND.

(was Geteekend) door de Presidenten bij dezelve Bestuuren.

En zo is het wonder geschied dat deze vroeger zo fel anti-Oranje gezinde patriotten, de gebroeders Vader, zijn getransformeerd tot Oranje-aanhanger! Dat zijn ze - zo kunnen wij er aan toevoegen - ook gebleven. Hun kinderen waren steunpilaren voor Groen van Prinsterer die met hen persoonlijk bevriend was.

Als begin 1814 een collecte voor *"bewaapening"* van Nederland wordt gehouden, dan blijkt uit die opbrengst, hoe groot de emotie bij de bevrijding is geweest: aangezien men nauwelijks geld heeft, offert men in Kortgene *"247 hemdroksknoopen, 6 horlogekettingen, 71 schoen- en broekgespen in soort, 18 broeksknoopen, 28 haaken en hoeken des Bijbels, naaldkokers met heften, halsslooten"* enz., enz.; alles van zilver, samen *"8 ponden en 13½ oncen"*. De tot schout weer herdoopte A.V. schrijft dan ook aan den Heer Commissaris Generaal der Financiën: *"Wij zouden te kort doen aan de goede gezindheid der Ingezeeten den deezer Steede, wanneer wij U wel Edele onkundig lieten van de ongemeene bereidwilligheid en geestdrift waar meede dit alles is opgebracht."*

In 1814 vinden opnieuw vele vorderingen plaats van de al zo schaars geworden koeien, tarwe e.d., nu voor Russische en Engelse troepen. Veel geld was nodig voor de eigen landmilitie. Alleen al de genever voor deze organisatie kostte Kortgene van december 1813 tot mei 1814 f434,18! A.V. was zelf de plaatselijke commandant.

J.H. Schorer werd Gouverneur van Zeeland. Deze provincie werd vergroot met het vroegere Generaliteitsland Zeeuwsch Vlaanderen, dat in de Franse tijd deel van Vlaanderen en Frankrijk was geworden. En 22 maart 1815 *"aanvaardt Zijne Hoogheid den Heere Prince van*

Oranje den Titel en Waardigheid van Koning der Nederlanden". Dat wordt gevierd op 29 maart. Op 20 december 1815 is er opnieuw feest, nu voor de gesloten vrede.

Er volgen nog vele jaren van armoede en maar heel langzaam herstel. Groenleer schrijft: *"Na de periode 1780-1820 waarin de landbouw meestentijds bloeide, braken voor de boeren magere jaren aan. De prijzen van de meeste gewassen en van vlees en zuivelproducten begonnen te dalen."* Goedkoop graan stroomde binnen uit de Baltische landen en Zuid-Rusland. *"Voor Zeeland was de situatie bijzonder ongunstig, omdat de meekrapcultuur gelijktijdig met de graanbouw in verval raakte."* Goedkope Franse meekrap verdrong Zeeland uit de Engelse markt.

Aardappelen boden enige compensatie, vooral door de constante opbrengst daarvan; althans tot het uitbreken van de aardappelziekte in 1845 en volgende jaren. Vlas en koolzaad zorgden nogal eens voor teleurstellende oogsten. De door Napoleon verplicht ingevoerde verbouw van suikerbieten verdween dra na het herstel van de invoer van suiker van overzee. Groenleer vervolgt: *"Omdat bij de dalende prijzen van de gewassen de pachtsommen niet snel genoeg volgden, kwamen de vele pachtboeren in nog ernstiger moeilijkheden dan de grondeigenaren-exploitanten."* De daglonen der arbeiders bedragen in winter en voorjaar 15 stuivers, in de zomer 18-20 stuivers.

A.V. vecht verbeten voor iedere cent, zoals wij al zagen bij de schade, geleden in 1809-1810. En ook bij de forse uitgaven, die Kortgene zich moest getroosten t.b.v. Anna Maria Triest (*"Kortgene beroofd van haar eretitel 'Stad'"*, De Spuije 1995; 35: 17-20), en bij menig ander armlastige, die men voor hun onderhoud Kortgene op het dak dacht te kunnen schuiven.

En hij vecht voor iedere inwoner, die in moeilijkheden komt. Als Zeelands gouverneur vraagt veldwachter Diercks te ontslaan, omdat hij *"is geïnformeert dat deze chef der veldwagters zig aan dronkenschap schuldig maakt en dus niet in dien Post kan gecontinueerd worden"* gaat dat niet door. Hij was wel eens dronken, *"maar niet ten tijde van zijn ambtsbediening, al gaf hij aanleiding tot ergernis. Daar nogtans het gebrek van den bewusten Persoon voor als nog zeer verre is van eene dagelijksche hebbelijkheid te hebben verkreegen, en hij overigen(s) onderscheide goede hoedanigheeden heeft, welke hem voor zijnen post nog al aanbeveelen maar misnoegen en een vermaaning van uwe Excellentie zou ik voor hem van een weezenlijke weldaad beschouwen."*

Als in 1827 de landman Tazelaar enkele jaren zijn pacht niet heeft betaald - het Armbestuur is eigenaar van de grond - willen Gedeputeerde Staten hem zijn pacht ontnemen. Maar A.V. betoogt dat het resultaat van de landbouw enkele jaren zeer slecht is geweest. De magistraat is overtuigd van zijn braafheid en zuinige levenswijze. Bovendien, hij heeft een talrijk gezin. Wat zou daarvan terecht komen. Het zal echt wel in orde met hem komen. A.V. schiet hem uit eigen zak f208,80 voor zonder onderpand en zonder rente te bedingen!

In 1830 besluiten Gedeputeerde Staten zelfs om ook *"de plichtsgetrouwe veldwachter"* van Kortgene en Kats, Verburg, te ontslaan. Ook dat besluit wordt ongedaan gemaakt.

Ook de positie van Kortgene gaat hem zeer ter harte. Kortgene mag dan al ten gevolge van de affaire Triest zijn eretitel STAD verliezen, hij zorgt ervoor dat Kortgene niettemin *"de Hoofdplaats van dezen Eijlande"* blijft (zie De Spuije no. 32 en 35).

Toen in 1839 Kortgene's kaai om veiligheidsredenen moest worden verhoogd, bood de burgemeester aan de helft van de kosten voor zijn rekening te nemen.

De gemeentelijke financiën en belastingen worden met de grootste zorg en wel heel opmerkelijke openheid gehanteerd. Zo ontvangt het Gemeente Bestuur in 1823 6 van de 7 uitgenodigde betalers van de hoogste belasting om samen de *"Plaatselijke Rekening"* van 1822 te controleren. Die zit ongetwijfeld degelijk in elkaar: omdat de Cortgeense candidaat

voor het ambt van gemeente-ontvanger geen borg kon vinden, heeft men in 1820 de ontvanger W.L. Vader uit Wissenkerke, A.V.'s broer dus, als gemeente-ontvanger voor Cortgene aangetrokken. Die wordt daar niet rijk van: hij mag 4% van de inkomsten als beloning houden, d.i. ruim f30,-- per jaar. Een voorstel tot verhoging tot 5% wordt in 1825 door Gedeputeerde Staten afgewezen.

In 1820 is A.V. nog schout, dijkgraaf en penningmeester van 3 polders, ook notaris, maar geen secretaris meer. Dat wordt A. Verhulst tegen een salaris van f75,-- per jaar. Door nieuwe wetgeving wordt A.V.'s titel van schout weer omgezet in die van burgemeester, in 1825.

In 1827 wordt het *"rentmeesterschap der Grooten Armen"* - het beheer van de penningen van het Burgerlijk Armbestuur - onverenigbaar geacht met het ambt van burgemeester. Zijn jongste zoon, Jan Willem, 21 jaar oud, volgt hem in die functie op. In 1828 vindt een samensmelting plaats met de Diaconie, het kerkelijk armbestuur.

Dijkvallen zijn aan Noord-Bevelands zuidkust veel zeldzamer dan aan de noordkust. Maar op 25-26 september 1828 vindt er toch een plaats aan de westkant van de Annapolder, dat is dus ten oosten van Kortgene. Die leverde geen direct gevaar op, maar vereiste wel *"krachtadige middelen"*.

Op 2 Oktober 1829 komt Zeelands gouverneur Mr. Ewout van Vredenburg op bezoek, die met de Raad *"de belangen amptel behandelt"*. Gevolg hiervan is dat het oude, onverwarmde schoollokaal eindelijk wordt vervangen - de moeizame financiering en bouw was pas in 1844 klaar! - en de oude schoolmeester bijgestaan gaat worden door een jonge man, die al spoedig zeer gewaardeerd wordt: P. Orlebeke. De aanlegplaats van de veerboot wordt *"onverwijld hersteld"*.

Nadat Wigbold Adriaan van Nassau in 1797 was overleden, kreeg zijn zuster Louise Susanna, die inmiddels weduwe was geworden na een huwelijk met de Graaf von Degenfeld Schönburg, gezant van Pruisen in Wenen, het vruchtgebruik van de boedel Nassau de Lecq.

Na haar dood in 1803 komt die in handen van de drie zonen van Wigbolds reeds in 1789 overleden dochter, Adriana Petronella (1757-1789). Deze was getrouwd geweest met Jhr. Joachim Ernst Mulert tot de Leemcule (1750-1818), een groot drinker en vrouwenjager. Reeds na 7 jaar was dit huwelijk door echtscheiding ontbonden.

A.V. presenteert zijn Rekeningen dan niet meer in Alkmaar, maar in Zwolle of Dalfsen. Bij dit dorp kan men nog steeds "De Leemcule" aantreffen. Toen Joachim Mulert in 1804 de Leemcule per publieke veiling verkocht, heeft zijn zoon Frederik Christiaan - die niets van zijn vader moest hebben - die havezate gekocht. In 1811-1812 werd het hoofdhuis daarvan afgebroken. Een der bouwhuizen werd ingericht als woning; een verbouwing in 1823 gaf hieraan het huidige aanzien. De omvang van het landgoed bedroeg toen ongeveer 140 ha. (in Overijssel vindt men vóór de woning van een havezate meestal op het voorplein ter weerszijden een *"bouwhuis"*, die dienen voor de *"bouw"*, d.w.z. landbouw en veeteelt; daar werden ook de koetsen en paarden gestald en woonde in een gedeelte de werkbaas). Het bezit leed door de zware oorlogslasten; en later door het eeuwig geldgebrek der heren Mulert aan erosie.

A.V. schrijft zijn laatste Rekening over het jaar 1835. Dan draagt hij het rentmeesterschap over aan zijn zoon Jan Willem. Als de Mulerts in 1842 bij de verkoop van de Heerlijkheid Kortgene ook de kerk te gelde willen maken, - zelfs per publieke veiling! - heeft de Nederlandsch Hervormde Gemeente geen geld in kas om die te kopen. A.V. - president kerkvoogd - brengt de koop tot stand voor f5438,70. Hij schiet zelf die som voor; in de volgende jaren wordt dat bedrag door de Hervormde Kerkvoogdij geleidelijk afgelost.

In 1843 wordt door iemand, die onbekend wil blijven, een zilveren avondmaalservies aan de kerk geschonken. A.V. is wel de waarschijnlijke gever. Zoon Jan Willem zal in 1860 het zilveren doopbekken schenken.

A.V., zo blijkt uit dit alles, was een steunpilaar van de Nederlands Hervormde Kerk, zoals ook zijn kinderen dat zullen zijn. Dat de Christelijke levenswandel hem ernst was, blijkt daaruit, dat hij uit eigen middelen een - uiteraard Christelijke - bewaarschool heeft gesticht, waarvan het bestaan in 1827 voor het eerst uit de stukken blijkt. Hij en zoon Jan Willem hebben in hun testamenten het voortbestaan daarvan financieel verzekerd. Later zal zijn broers dochter en haar man, het echtpaar Van der Loeff - Vader dit goede voorbeeld in Wissenkerke volgen. Het motief hiervoor was, dat, doordat ook gehuwde vrouwen deel namen aan de landarbeid, opvang van kinderen dringend nodig was.

In 1839 draagt A.V. de notarispraktijk over aan zijn zoon Jan Willem. In zijn latere jaren neemt A.V.'s werktempo af. Wij kunnen dat opmaken uit de vele aanmaningen van de districtscommissaris te Goes, J.H. Verschoor van Nisse, om eindelijk eens de verschuldigde papieren op te zenden, zelfs onder bedreiging met vergelding! Zo b.v. 12 mei 1826: *"Ik verzoek UwEd. om mij uiterlijk op den 20 dezer in te zenden de Processen verbaal achtereenvolgens art. 58, 61, 62, 63-70, ter voorkoming van zeer ernstige maatregelen."* En 18 januari 1827: *"Ik verzoek uw om op aanstaande Dingsdag den 23 dezer ten mijnen Bureau omtelleggen alle de door Uw ten achteren zijnde stukken zoo algemeene als byzondere. Zullende anders genoodzaakt zijn dezelve ten uwten koste te Laten afhaken."*

Als de volijverige, jeugdige controleur der belastingen te Colijnsplaat C.J. Ritter, vermoedt, dat in Kortgene koren wordt gemalen zonder dat de vereiste belastingpenningen hiervoor worden afgedragen, schrijft hij een brief aan burgemeester A.V. om hierop toezicht te houden met *"bedreiging tot beklach"*, als hij niet daaraan voldoet. Zo'n brutaal stuk kan niet passeren zonder weerwoord. A.V. laat zijn toezegging om hierop toezicht te doen houden door *"veldwagter en geregtsdienaar"* dan ook voorafgaan door een reprimande, die door zijn fijne redactie verdient aan de vergetelheid te worden onttrokken (Gemeente Archief Kortgene, no. 54, brief d.d. 23 Febr. 1827):

"Steeds gewoon bevorderlijk te wezen aan de belangen van het Rijk, altoos wanneer mijne ambtsbetrekking daar toe dienstbaar konde zijn, hadde ik dus geensints van UWelEd: kunnen denken, deszelfs uitnoodiging van het verleenen van adsistentie door de onder mij gestelde beambte gepaard te zien gaan met eene bedreiging tot beklach, wanneer ik omtrent UWelEd: invitatie kwame te difficulteren; waarlijk dit hadde ik van eenen ambtenaar van UWelEd: stand niet verwacht: die wijze van uitnoodiging moge misschien al eens gevoeglijk kunnen wezen bij UWelEd: onderhoorigen, maar in he onderhavige geval, houde UWelEd: mij ten goeden, dat ik dezelve ongepast vinde en ook geheel afwijkende van dien toon van bescheidenheid waar mede ik mij door mijne superieuren steeds vereerd vinde, en welke ook het voordeel heeft van zoo bijzonder geschikt te wezen om de meeste welwillendheid en medewerking tot het voorgestelde doel op te wekken".

De handhaving van de positie van Kortgene als hoofdplaats van het eiland vindt uitdrukking door de vestiging van een *"kantongereg"* in 1830 - vooral bedoeld voor de beslechting van de handelsgeschillen - en een *"Kantonnaale Bewaarplaats"* (gevangenis). Later zal ook het eerste postkantoor op het eiland hier gevestigd worden.

In de winter 1844-1845 dreigt hongersnood ten gevolge van de aardappelziekte. Het Gemeente Bestuur voorziet daarin, door de aankoop van rijst en gerst.

Nog in 1846 is er een laatste poging om Kortgene en Kats in één gemeente te doen opgaan. Het verzet uit beide plaatsen is zo algemeen, dat dat plan toch geen doorgang vindt.

In de raadsvergadering van 31 oktober 1846 overhandigt A.V. de Acte van zijn Eervol Ontslag. Aan de Ambachtsheer wordt verzocht in de voordracht voor de functie van Burgemeester ter bekwaamer tijd te voorzien. Zijn opvolger wordt A. van Damme. In 1842 is de toen al 87-jarige Rotterdamse reder A. van Hoboken ambachtsheer geworden. Die brengt zijn eigen rentmeester mee, Fransen van de Putte uit Goes. Het rentmeesterschap van Jan Willem heeft dus maar kort geduurd. Deze laat zich in 1853 kiezen tot lid van de Raad en in 1854 tot wethouder, wat hij tot zijn dood in 1891 zal blijven. Van 1853-1883 was hij ook lid der Provinciale Staten.

In 1846 krijgt Kortgene koninklijke vergunning om twee maal per jaar een veemarkt te houden. Op 21 April 1847 wint A.V. daar een derde prijs voor de aanvoer van het schoonste stuk hoornvee, een zwarte bleskop, een melkkoe van 9 jaren. En ook de vierde prijs voor de aanvoer van het hoogst aantal vee: 10 stuks.

Op 18 April 1848 besluit de Raad van A.V. een stuk weidegrond te kopen, groot 24 roeden, 50 ellen in de Stadspolder op 100 ellen afstand van de kern van de gemeente. De verkoper bedingt wel de voorwaarde een deel in eigendom te houden voor begraving van hem en zijn familie. De prijs van f176,50 wordt door het Gemeente Bestuur prijzenswaardig gevonden. Ambachtsheer Hoboken schenkt het smeedijzeren hek, dat de begraafplaats nog steeds siert.

Op 21 Oktober 1854 overlijdt A.V., 84 jaar oud. Uit A.V.'s testament en Memorie van Successie blijkt, dat hij legaten heeft nagelaten aan vijf mensen, die bij hem in dienst waren of geweest waren, aan zijn zes kleinkinderen en aan een armoedige 74-jarige nicht van zijn vrouw in Middelburg. De rest werd verdeeld onder zijn vier nog levende kinderen:

- de ongehuwde LEIJNTJE, die zijn huis erft.
- GOZEWINA, die in 1821 de controleur der directe belastingen H.C. Danckaerts had gehuwd, maar, inmiddels drie kinderen rijk, na 7 jaar weer van hem was gescheiden. In 1838 huwde zij de in Vlissingen wonende kapitein-luitenant ter Zee W.J.H. Allewaerd; een drager van de Willemsorde: bij de "*roemvolle expeditie tegen Palembang*" in 1822 had hij zich als adelborst - samen met vele anderen - kranig onderscheiden. Na zijn dood keerde zij naar Kortgene terug.
- MR. PIETER HENDRIK SAAIJMANS VADER, die als griffier, later rechter te Goes, op de voorgrond trad als lid van de Gemeenteraad. Ook werd hij lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Daar viel hij op, door als enige te stemmen tegen de wet tot verbod van kinderarbeid van minister Van Houten: als grondbezitter wist hij maar al te goed, dat de gezinnen der landarbeiders deze aanvulling op hun inkomen niet konden missen.
- JOHAN WILLEM, wiens loopbaan boven ter sprake kwam.

De grote verrassing bij zijn dood is de omvang van zijn nalatenschap. Hij bleek eigenaar te zijn van ruim 727 ha. grond. Zijn totale vermogen moet getaxeerd worden op rond f450.000,--, voor die tijd een groot vermogen! Nu verdiende hij in 1808 uit ambtelijk inkomen - d.w.z. uit emolumenten als gemeentefunctionaris en vanwege zijn salaris als dijkgraaf van twee polders - slechts f220,--. In 1848 is dat nog steeds niet meer dan f227,--. Toen genoot hij wel ook nog een pensioen als ontvanger van In- en Uitgaande Regten: f300,--. En enige inkomsten uit het Notariaat, zeg ±f200,--. Het rentmeesterschap van de Heerlijkheid bracht rond f1000,-- op. Zijn totale inkomen zal - afgezien van dat uit zijn groeiend grondbezit - wellicht f2.500,--

hebben bedragen. In 1818 betaalde hij nog slechts f165,35 aan grondlasten, hetgeen duidt op een toen nog beperkt grondbezit.

Uit dat alles moeten wij wel de gevolgtrekking maken, dat hij zijn vermogen voor het grootste deel heeft opgebouwd juist in dat bar armoedige tweede kwart van de negentiende eeuw. Voorwaar een mysterie.

LITERATUUR

1. Archieven van de voormalige gemeenten KORTGENE en WISSENKERKE.
2. Bouwman PJ. Geschiedenis van den Zeeuwschen Landbouw en van de Zeeuwsche Landbouw Maatschappij, 1843-1943. Uitgeverij Veenman & Zonen, 1946.
3. Bruin MP de, Wilderom MH. Tussen afsluitdammen en Deltadijken. Deel 1: Noord-Beveland. Middelburg, Fa. Littooy & Olthof, 1961.
4. Fortgens HW, Fortgens-Bakker JH. The English occupation of Zeeland in 1809. Middelburg, van Benthem & Jutting, 1945.
5. Gevers AJ, Mensema AJ. De Havezaten in Salland en hun Bewoners. Canaletto, 1983.
6. Groenleer GC. Noord-Beveland. Een sociaal-economische verkenning van 1800 tot heden. Doktoraalscriptie voor het vak sociale geschiedenis. Colijnsplaat, Mei 1978.
7. Hollestelle LM, Welings YJA, Zoodsma L. Homines Novi in Zeeland. 1795. In: Brood A, e.a. Homines Novi (ISBN 90-72872-10-X).
8. Holzmann GJ, Pehrson B. The first data networks (the optical telegraph). Scientific American. 1994; 270: 112-117.
9. Schepman JTHC. Walcheren en de optische telegrafie. Walacria dl. 3 N.R.I. Middelburg, 1990: 61-83.
10. Schorer, Jacob Hendrik. Dagboek 28 Juli 1809 - 6 December 1810. Uitgegeven door Mr. W.D. de Bruine. Archief Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1963.
11. Vader, Abraham. Verzameling van aan hem gerichte brieven. Rijksarchief Zeeland. Handschriftenverzameling. Inv. no. 567.
12. Visser T. Een onaangekondigd bezoek. Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland, 1996; 22: 33-39.
13. Voorst Vader PJA van. Heel Noord-Beveland één gemeente. De Spuije 1994; 32: 9-12.
14. Idem. Kortgene beroofd van haar eretitel: "Stad". De Spuije 1995; 35: 17-20.
15. Idem. Pieter Vader, 1734-1800. De Spuije 1997; 39: 7-24.
16. Werf H van der. Eiland in doorsnee. Noord-Beveland 1850-1900. Doctoraalscriptie. Instituut voor Geschiedenis. Rijksuniversiteit Utrecht, 1987.
17. Zwolve WJ. De Knipphausen Connection. Smokkel tijdens Napoleon. Spiegel Historiae 1993; 28: 339-345.

BIJLAGEN

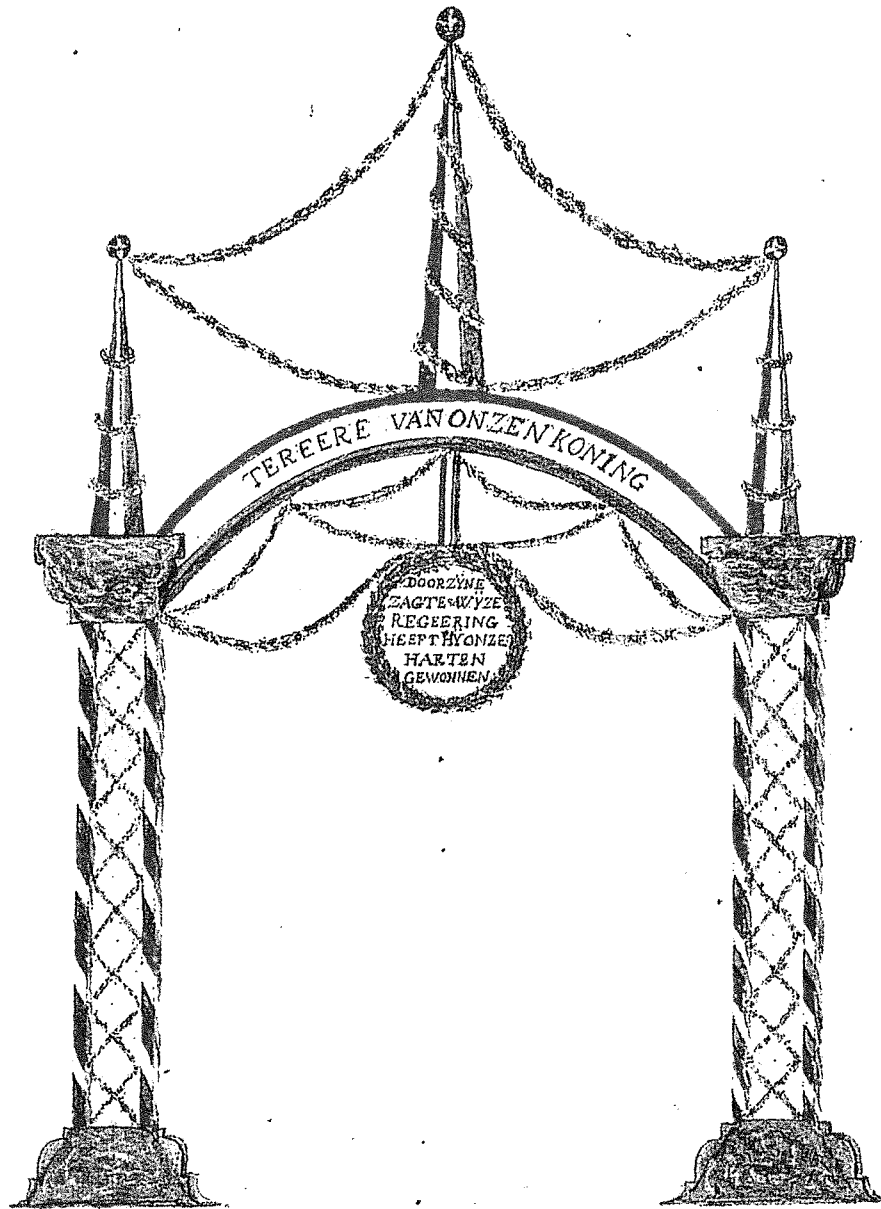
- I. Portret van Abraham Vader, 1770-1854, als relatief jonge man (zie ook vVV-Kroniek no. 2, 1998, pag. 30 en de laatste pagina). Uit: Saaymans Vader archief.
- II. Kleurentekening van de ereboog, opgericht ter verwelkoming van Koning Lodewijk (Bonaparte) bij zijn bezoek aan Kortgene dd 07-05-1809. Uit: Het Notul Boek van het Gemeente Bestuur van Kortgene, Gemeente Archief Kortgene.

Bijlage I

Portret (waarschijnlijk) van Abraham Vader, 1770-1854, als relatief jonge man (zie ook: vVV-kroniek no. 2, 1998, pag. 30 en de laatste pagina). Uit: Saaymans Vader Archief.

Bijlage II

Kleurentekening van de ereboog, opgericht ter verwelkoming van Koning Lodewijk (Bonaparte) bij zijn bezoek aan Kortgene dd 07-05-1809.

WILLEM LODEWIJK VADER, 1775-1849*

P.J.A.van Voorst Vader

Toen hij - W.L. - geboren werd op 15 december 1775, waren hem al 4 broers voorafgegaan: twee maal een Teunis en tweemaal een Abraham. Van deze broers en de twee broers en de twee na hem geboren zusjes bleef alleen de tweede Abraham in leven; na het overlijden van vader Pieter in 1800 en moeder Leijntje Daniëls in 1804, bestond de Zeeuwse tak van de uit Noord-Holland afkomstige Vader's dus alleen uit deze twee broers, met hun nakroost. W.L. was vernoemd naar de zo zeer met vader Pieter bevriende zwager van deze laatste, Willem Lodewijk Ivangh, schout van Bergen.

Broer Abraham, vernoemd naar Leijntjes vader, zal Pieter in Kortgene opvolgen. W.L. moet het dus elders zoeken. De omwenteling van 1795 bood hem daartoe de kans. Op 24 maart van dat jaar kwam een uit twee mannen bestaande commissie in opdracht van de nieuwe regering, de "*Provisioneele Representanten van het Zeeuwsche Volk*", naar Noord-Beveland. Hun eerste taak was om graan e.d. te requireren voor de Franse troepen; maar bovendien om de gemeente-besturen in patriottische zin te hervormen. De heren J.C. Clement en C. Visser Czn. beslisten, dat de schout van Wissenkerke, Anemaet, wel gehandhaafd mag blijven als rentmeester van de Ambachtsheren van Geersdijk & Wissenkerke. Ook is hij gekozen in het college van kiesmannen, dat Abraham Vader als Provisioneel Representant koos. Maar in de functies van schout en gemeente-secretaris werd hij vervangen door de 19-jarige W.L. Vader! In dat zelfde jaar moest deze bovendien dienst doen als "*Commissaris tot het werk van Inquartiering*" in Kortgene.

In 1798 - als Zeeland is opgegaan in de ondeelbare Bataafsche Republiek - komt opnieuw een commissie uit de hoofdstad orde op zaken stellen. Het gemeente bestuur van Wissenkerke werd onveranderd gehandhaafd. Schout en Scheepenen legden de eed van trouw af aan de nieuwe Constitutie, onveranderlijke afkeer van het stadhouderschap, van aristocratie en ook van feodaal bestel, zoals dat tot 1798 gold.

Geheel volgens Zeeuwse traditie waren aan het ambt van schout ook notariële werkzaamheden verbonden. Op 30 Maart 1778 hadden Ambachtsheren het uitoefenen van de "*Notariële Practijcq*" in Wissenkerke verboden. Dat bracht emolumenten binnen in plaats van het afwezige tractement.

11 november 1799 is wederom een grote dag in W.L.'s leven: hij huwt in de Oostkerk te Middelburg de 18-jarige JOHANNA ELIZABETH VAN VOORST. Hij deed daarmee een goede keuze in meer dan één opzicht. Volgens overlevering was het huwelijk bijzonder harmonieus. Maar bovendien bracht zij - nadat haar moeder in of kort na 1805 was overleden - een aanzienlijk fortuin mee en een huis in de Molstraat te Middelburg, dat de familie nog enkele generaties heeft gebruikt. Zij was een dochter van de in 1793 overleden Johannes van Voorst, die achtereenvolgens kapitein en équipagemeester is geweest van de Kamer Zeeland van de V.O.C. Deskundigen in zake de V.O.C. twijfelen niet, dat diens 2 reizen als kapitein naar Batavia en 3 naar Kanton hem een welgesteld man hebben gemaakt.

Johanna had een 9 jaar oudere zuster, die in 1793 de bekwame jurist A.W. Philipse - hij bracht het later tot president van de Hoge Raad! - had gehuwd. Aangezien zij reeds in 1796

* De Spuije, Mededelingenblad van Heemkundige Kring De Bevelanden en Vereniging Vrienden van het Museum voor Zuid- en Noord-Beveland. 1997; 41: 3-17 (met portretfoto van het echtpaar Vader - van Voorst, een foto van het schilderij van Sorgwijk, een foto van een meestof, een kopie van een ambtelijk stuk anno 1836 en een statistiek figuur betreffende de export van vlas en meekrap).

kinderloos overleed, was volgens Zeeuws erfrecht haar bezit bij haar eigen familie terug gekomen. Johanna had nog een tweede, ongetrouwde zuster Maria Jacoba, waarvan het bestaan ons alleen bekend is geworden, doordat W.L. in zijn familiebijbel heeft aangetekend, dat zij getuige was bij de doop van W.L.'s derde dochter, haar petekind Maria in 1804 en ook nog W.L.'s tweede zoon, Abraham Catharinus ten doop hield in 1808. Daarna is niets meer van haar bekend; mogelijk is zij ook vroeg overleden.

Johanna zal haar man 13 kinderen schenken, waarvan er 7 de volwassen leeftijd hebben bereikt.

Toen vader Pieter in 1800 overleed, werd zijn rentmeesterschap over de boedel Nassau de Lecq op Noord- en Zuid-Beveland verdeeld tussen de broers Abraham en W.L. Hoewel W.L.'s aandeel daarin het kleinste was, reisde hij toch ook enkele malen met Abraham mee naar Alkmaar om de jaarlijkse *"Reekening"* te presenteren aan de administrateurs van de boedel. Te eniger tijd - wij weten niet wanneer - is hij ook rentmeester geworden voor de Ambachtsheren van Geersdijk & Wissenkerke. In het Gemeente Archief van Wissenkerke ontbreken alle gegevens tussen 1809 en 1825. Daarna treedt hij in ieder geval als zodanig op. Deze functie droeg hij later over aan zijn jongste zoon Jacobus H.L. Vader en deze weer aan zijn enige zoon W.J. Vader, die het ambt heeft bekleed tot de heerlijkheid in 1875 is opgeheven. De twee laatste rentmeesters waren beiden burgemeester van Wissenkerke.

W.L. had zijn verantwoordelijke functie wel heel jong in de schoot geworpen gekregen. Dat hij er wel alle bekwaamheid voor had, blijkt uit tal van gegevens, vooral uit het Notul Boek van de Raad 1804-1809. Als slager Wisse de *"darmen en penzen der geslagte beesten"* gaat uitspoelen in de *"drinkvate bewesten deezen dorpe"* en de onbeschaamdheid heeft de bode uit te lachen, die hem namens de schout daarover onderhoudt, bemerkt W.L. tot zijn ontsteltenis, dat hij geen artikel kan vinden, dat dit wangedrag strafbaar stelt. Hij roept een spoedvergadering van de Raad bijeen, die op deze overtreding een boete van f3,-- stelt; dezelfde dag nog wordt de verordening aangeplakt.

Hij beteugelde de zoo gevaarlijke snelheid waarmee paarden - onder de man of gespannen voor een kar - door het dorp konden galopperen, door ook een boete van f3,-- te stellen op het toelaten, dat paarden zich in de dorpskom sneller voortbewogen dan *"stapvoets of met eenen zagten draf"*.

De maatregelen tot bescherming van de landbouw - volgens Besluit van de Staten van Zeeland van 3 mei 1773 - werden nauwgezet nagekomen. Zelfs adviseerde de Raad tot uitbreiding van deze maatregelen, toen het Departementaal Bestuur vroeg of verbetering mogelijk was:

"Buiten en behalve de generaale maatregelen tot weering van kraaijen, Exters, etc., door U vastgesteld, zoude het niet minder noodzakelijk weezen, dat vooral ook eenige maatregelen wierden genoomen tot weering van musschen, nadien de veldvrugten door dezelve, oneindig meer werden bedorven en vernield, dan wel door gevogeltens in de voornoemde Publicatie opgenoemd, en om zoo veel mogelijk deeze en andere schadelijke gevogeltes te weeren en uitteroeijen, zoude het naar onze gedagten niet ongeschikt zijn,

Eerstelijk, dat de Landlieden of wel gebruikers der landen, door UL: wierden verpligt, om jaarlijks op te moeten brengen, Eene musch of twee eijeren van deselve, per gemeth, en daar en boven een zwarte kraaij, Exter, Vlaamsche Gaaij, kauw of valduif, van ieder vijftwintig gemeeten Lands, en voorts ieder hoofd van een Huijsgezin ten platten Lande, jaarlijks twintig musschen.

Ten tweeden, dat die geene welke hierin nalatig bleef, bij de Expiratie van ieder jaar, zoude moeten betalen voor ieder te kort geleeverd musch, een stuiver en voor iedere kraaij etc. twee stuivers.

Ten derden, dat daarentegen tot aanmoediging der ingezeetenen zoude behooren te worden bepaald, dat iedere gebruiker of hoofd van een Huisgezin, van iedere musch, welke deselve boven het bepaald getal zal hebben geleeverd, zal genieten een halve stuiver voor Een kraaij, Exter als anders twee stuivers, te betalen door den Schout van het geregt, uit de boeten der nalatigen, of uit het fonds tot heeden daar toe gedeeltelijk geëmployeert.

En ten vierden, dat de Schouten van de geregten zouden gehouden zijn, om uiterlijk Twee maanden na de Expiratie van ieder jaar, derselver gespecificeerde Reekening van Ontfang en Uitgaaf onder presentatie van Eede naar den Lande te moeten inleveren, onder genot van een vierde van de Ontfang en tien percent van den Uitgaaf.

Hiermeede hebben wij d'Eer na toewensching van Heil ons te noemen

Uw Z(eer) D(ienstvaardig) meedeburgers

Het Gemeente Bestuur van Wissenkerke en Geersdijk.

Wissenkerken, den 4den November 1805."

Maar boven al: hij hield de financiën keurig in orde. En dat was wel nodig, gezien de on-gehoorde lasten, die ook Wissenkerke zich tijdens de Franse overheersing moest getroosten. In willekeurige volgorde noemen we hier welke lasten, jonge en oude, wij tegenkwamen:

- 9 Juli 1804 wordt, naast de blijkbaar gewone "*agtjarige heffing op bezittingen en inkomsten*" nog een "*Buijtingewoone Belasting op bezittingen en inkomsten*" afgekondigd door het Staatsbewind.
- September 1804. Ook schippers moeten nu - als alle neringdoenden - patentrecht gaan betalen en daarvoor beëdigd worden; zij mogen geen "*Impost subjecte goederen*" vervoeren dan na toestemming van en betaling aan het gemeente bestuur (op alles wat van buiten het eiland kwam rustte invoerrecht).
- Verder vinden wij ijkers voor "*het Regt op de Waag*"; turftonders, die zowel uitgevoerde als elders gekochte turf moest noteren voor de ontvanger; impost op het gemaal; op dranken en azijn; f6,-- patentrecht voor tappers en slijters; jachtrecht; belasting op het poeieren van het haar (!); beëdigde meeters "*tot het middel van de ronde maat*" die partijen graan moesten meten; meeters voor aardappelen, die ook moesten zorgen, dat er niet te veel werd uitgevoerd, zodat het eiland zelf niet tekort kwam. De honderdste en tweehonderdste penning op landen, huizen, tienden, molens, gors en dijk, huisschatting of "*Verponding*" op huizen, successiebelasting, waarom de schout, met uitsluiting van anderen, benoemd is voor het registreren van sterfgevallen en het verstrekken van vergunning tot begraven.
- In februari 1805 werd de gemeente aangeslagen voor £59:19:1 voor locale (behuizing) van de gewapende macht.
- Een commissie werd benoemd "*tot het beraamen van een nieuw plan van plaatselijke belastingen*". Hieruit kwam de Hoofdelijke Omslag voort, die ook de volgende eeuw nog diende als sluitstuk van de begroting.
- "*Het middel van het Personeel*", wat belasting inhield op "*Personeel, Dienstboden, Paarden en Plaisirgeld, Runderbeesten en belasting op het Mobilair*", d.w.z. op de gehele inboedel, tot lakens, kussens en slopen toe, waarvoor "*tauxateurs*" komen inspecteren en schatten.

- Daar bovenop kwam in 1808 nog de *“belasting van Drie Millioenen Guldens”*, waarvoor Wissenkerke f2800,-- moet opbrengen. Wat dat betekent ontdekken wij als we naast het aantal inwoners - 1313 - kennis nemen van de Gemeente Begroting 1807:
 - Onderhoud van dorpswerken beneevens Salaris van den opzichter der brandspuijt en het uurwerk: £56:6:-
 - Tractementen van Schoolmeester, klokluider, schoonmaker der rioolen, incasseren van dorpspenningen, tractement politiedienaar en het wegvoeren van dorpsaarde: £45:18:3
 - De tractementen van de bode, Dorpsschutter, vuur en licht, administratiekosten, Schrijven & Zeegelen der Reekening, samen: £27:16:3
 - Noodwendige kosten vallende bij gelegenheid van het opmaaken en arresteren der belasting als anders zo van wegens het Gemeente Bestuur als gecommiteerden te samen: £4:-:-
 - Het tractement voor een nachtwacht: £33:6:8
 - En voor onvoorziene gevallen Eene somme van: £12:10:-

Een som van rond f1.025,--. Zodat de bevolking werd gevraagd om - exclusief de bestaande belastingen - nog eens drie maal de hele gemeentebegroting op te brengen. Geen wonder dat W.L. vraagt aan de minister van Financiën voor het volgend jaar de quote te verminderen, vooral ook omdat die t.a.v. andere gemeenten hoog was uitgevallen. Door de verdeling over de inwoners van deze belasting zijn wij ingelicht over de som die de leden van de Raad bijdroegen, terwijl ook de emolumenten hierbij zijn vermeld. Alle leden mochten jaarlijks ±f30,-- innen aan emolumenten, W.L. Vader, schout, secretaris en vendumeester ±f700,--. Hij werd voor de belasting aangeslagen voor f.70,--, de andere leden voor bedragen, variërend van f30,-- tot f60,--.

Wanneer W.L. in 1819 in Kortgene benoemd wordt tot Gemeente-ontvanger, wordt daarbij vermeld, dat hij diezelfde functie in Wissenkerke al bekleedde. Bovendien was hij ontvanger der Rijksbelastingen te Wissenkerke en ontvanger der directe belastingen in Wissenkerke, Kortgene en Kats; dat blijkt uit zijn ontslagbrief in 1844. En in juli 1813 maakt het gemeente archief van Kortgene melding, dat W.L. ontvanger was van het Octroij, d.w.z. van de in- en uitgaande rechten. Data van aanvaarding van deze functie hebben wij niet. Zeker heeft hij onder de ontvangers op Noord-Beveland een centrale plaats ingenomen.

De indruk, dat hij een voortreffelijk boekhouder en financier is geweest vinden wij bevestigd door de opdracht, die broer Abraham kreeg van de Sous-Prefect, om namens hem W.L. een pluim op de hoed te steken. In het Gemeente archief van Kortgene staat dat zo genoteerd:

“Ontfangen een missive van den Heer Sous Prefect van den 1 December 1813 houdende om op den onfangst dezes zich te begeeven bij den Heer Vader ontfanger van de communes van dit canton (d.w.z. van de gemeenten op Noord-Beveland) ten einde desselfs kas te verifieeren en daar van proces verbaal intezenden met Last wijders om aan den Heer Vader voornoemt te kennen te geeven het bijzonder genoeg hetwelk den Heere S:Prefect heeft gehad in het regulier bevinden van alle de Boeken en papieren van den zelven ontfanger en voorts hem te kennen te geeven dat zijn Ed: niet zal nalaaten om de zèle en Exactitude van den zelven ter kennis te brengen van den Heere Prefect.”

4 December 1813. “Tengevolge der bovenstaande missive heeft de maire van deze commune ten einde als vooren zich begeeven bij den Heer Ontfanger W.L. Vader waarvan is opgemaakt en ingezonden het volgende Proces-verbaal.

Le Soussigné Maire de Cortgeen delegué a cet effet par Monsr. le S: Prefet en vertu de sa lettre du 1 de ce mois s' aijant présenté ce Jour le matin a 11 heure au bureau du percepteur des contributions Vader en la commune de Wissenkerke, afin d'Examiner et veririfier l'Etat de sa caisse, resultant de sa recette de l'octroi Municipal et les Centimes additionel, accordé aux differente Communes de ce Canton, le nommé Percepteur lui a present le montant des dites caisses reuni en une caisse pour les communes ensemble separé de sa recette des Contributions mais pas de chaque commune en particulier et avons nous ainsi vu et verifié les especes sonnantes comme il va être specifié

433 à 5 fr.	fr. 2165:-
1 à 2 fr.	2:-
petite Monnaie	<u>fr. -----:33</u>
	fr. 2167:33.

De tout quoi nous avons dressé le present verbal le quel après lecture faire par le nommé percepteur et le soussigné va être signé a la commune de Wissenkerke susnommé le 4 Decembre 1813.

Signé W.L.Vader. A. Vader.

VERTALING:

"De ondergetekende, burgemeester van Kortgene heeft zich, hiertoe gelast door den Heer Onder-prefect in zijn brief, van de 1e van deze maand - heden morgen 11 uur gepresenteerd ten burele van den ontvanger Vader in de gemeente Wissenkerke, ten einde de gemeentekas te onderzoeken en te controleren, zoals deze er thans voor staat door den ontvangst van de gemeentelijke belasting met opcenten, gedifferentieerd naar de verschillende gemeenten van dit kanton. De genoemde ontvanger heeft hem de som van die gemeentekassen, verenigd in één kas, laten zien, gescheiden van de belasting ontvangsten, maar niet van elke gemeente afzonderlijk. En wij hebben de klinkende munt gezien en geteld, zoals hieronder gespecificeerd:

433 munten van 5 francs	fr. 2165:-
1 munt van 2 francs	2:-
klein geld	<u>-----:33</u>
Totaal:	fr. 2167:33.

Van dat alles hebben wij het huidige proces verbaal opgemaakt, dat na lezing door de voormelde ontvanger en ondergetekende is getekend in de gemeente Wissenkerke voornoemd op den 4e Decembre 1813.

(Was getekend) W.L. Vader. A. Vader.

Voor de beide zo bevriende broers zal de vierde december 1813 wel bijzonder feestelijk zijn geweest. Uit de volkstellingen weten wij, dat W.L. ten tijde van de inlijving bij Frankrijk maire was van Wissenkerke. In aansluiting daaraan was hij burgemeester. Hoewel wij niet zeker weten, hoelang die ambtsperiode heeft geduurd, zal dat wel tot de nieuwe wetgeving van 1825 zijn geweest, toen het ambt van burgemeester niet langer verenigbaar was met dat van gemeente-ontvanger. Van IJsseldijk geeft aan, dat hij in ieder geval in 1819 nog burgemeester was. Een tweede bevestiging van W.L.'s begaafdheid op financieel terrein vinden wij in de ontwikkeling van zijn privé vermogen. Uit Kortgeense belastingopgave in 1818 blijkt dat zijn grondbezit zich voorspoedig ontwikkelde: hij betaalde f1.493,79 aan grondlasten, zijn oudere broer bracht het nog niet verder dan f165,45.

Zorgvuldig is in de familie de eerste steen bewaard, gelegd door zijn 6-jarige oudste zoon P.I. van Voorst Vader op 31 Decembre 1881 voor een manege. Over zijn stoeterij zijn geen

gegevens bewaard gebleven. Het Notul Boek van het gemeente bestuur van 1825 begint met de mededeling van P. Tazelaar, dat hij in gevolge het nieuwe Reglement op het Bestuur te Platten Lande Burgemeester is geworden; W.L. was benoemd tot secretaris van de gemeente en Plaatselijk Ontvanger. Aanvankelijk werd het werk van burgemeester zowel als secretaris beloond met f100,-- per jaar. Maar het salaris van de secretaris werd al gauw verhoogd tot f220,--. Als gemeente-ontvanger kreeg hij het gebruikelijke percentage. Dat bracht hem in 1826 f63,70 op; in 1827 f101,50.

Vooruitlopend op de toekomst zij hier vermeld, dat W.L. gemeentesecretaris is gebleven tot 1838; zijn opvolger was zijn jongste zoon, de toen 28-jarige Jacobus H.L. Vader. Zijn ambt van gemeente-ontvanger, zowel van Wissenkerke als Kortgene, droeg hij al in 1836 aan deze zoon over.

Nadat Abraham Swemer 14 November 1817 kinderloos was overleden, verkochten zijn 23 erfgenamen op 20 April 1818 zijn *"Buitenplaats met deszelfs Heerenhuisinge, koetshuis, stallinge en oranjerie, genaamd Zorgwijk, staande in den Camperlandschen polder. Voorts het bosch, beplant met olme en Esse boomen, groot drie en twintig gemeten en zeventig roeden; een weide, eveneens beplant met olme en Esse boomen, negen gemeten twee honderd vijf en vijftig roeden..... en de Hofsteede met deszelfs huisinge, schuur, bakkeete en verdere timmeringe.... drie arbeiderswoningen .. een eind Dijks"* en verder land, verspreid liggende in de Kamperland-, Toren- en Sophiapolder. De koper was W.L. Vader voor f50.401,--, inclusief de bijkomende lasten. Hij moest de koopsom voldoen in *"klinkende Louis"*, dus Franse gouden munten. In 1818 werden Hollandse en Zeeuwse munten dus nog als twijfelachtig betaalmiddel beschouwd; papiergeld werd in nog krachtiger bewoordingen afgewezen.

Waarom had Swemer, Zeelands rijkste man en vrijwel zeker de bouwheer, dit zomerhuis DAAR gebouwd, zo ongemakkelijk ver van zijn woonplaats Colijnsplaat in een tijd zonder verharde wegen? Bij Colijnsplaat lag al de buitenplaats *"Zorgvliet"* met meerdere kunstige bergen en vijvers. Deze werd in 1779 - 4 jaar na de bouw van Sorgwijck - geveild en spoedig daarna afgebroken. Maar halfweg Wissenkerke-Kamperland lag een grote rest van de *"Campensche Creecke"*, die eertijds Wissenkerke van Kamperland had gescheiden. Je kon daar een prachtige waterpartij maken, een grote vijver, die via een ondergrondse leiding uit de kreekrest werd gevoed. Dat dat mooi was zullen al diegenen zich herinneren, die de plaats nog gekend hebben voor de afbraak 1953-1955. In 1779 vinden wij Sorgwijck vermeld als eenige buitenplaats op Noord-Beveland.

1818 was voor W.L. wel een heel belangrijk jaar. Toen ontstond ook door indijking van Schorren de Soelekerke polder. Deze schorren waren - na het verkrijgen van de vergunning tot inpoldering - in 1817 verkocht aan ongeveer 10 deelnemers, waaronder twee Swemers en W.L. zelf. W.L. was ook belast met de administratie van dit grote werk. In zijn *"Rekening"* staat dat de kosten f153.694,65 hebben bedragen. De oogst van de het eerste jaar gezaaide koolzaad bracht al f104.514,34 op. Wel een grandioos rendement van deze investering!

H. van Dijk-van der Peijl vertelt ons, dat de Zeeuwse MEEKRAPPRODUCTIE het in de tweede helft van de achttiende eeuw heel moeilijk had. Door torenhoge invoerrechten schakelde Frankrijk de export daarheen uit. Maar ook de voorheen zo voordelige Zeeuwse export voor de Engelse katoenindustrie moest wijken voor de kwalitatief mindere maar veel goedkopere Franse meekrap. Vanaf 1806 en zeker ook na de Franse inlijving bij Frankrijk bloeide de teelt weer op, zoals ook de statistiek van minister Gogel - gecopieerd door Schama - betreffende de export van vlas en meekrap (= madder) laat zien; beide stoffen waren zeer gevraagd voor de vervaardiging van uniformen! In de eerste helft van de negentiende eeuw is er opnieuw groei der productie, vooral door de betere droogtechniek van de wortels, en dus

betere houdbaarheid, en de uitvinding van het meer geconcentreerde garancine, waarbij de meekrapsubstantie opgelost werd in zwavelzuur. W.L., die in de franse tijd al grondbezitter was, heeft zeker geprofiteerd van de prijsstijging in die tijd. In 1836 bouwde hij, met anderen, in Geersdijk de meestoof "De Roos". Van de 16 aandelen bezat hij er 7, zodat hij aan elk kind één aandeel kon nalaten.

Ook zijn broer Abraham en diens zoon Jan Willem stuurden hun meekrap daarheen. Bij de pachtcontracten werden de pachters verplicht om tenminste een bepaald oppervlak met meekrap te beplanten en die bij "De Roos" te laten verwerken; was dit gebeurd, dan kreeg de pachter weer de vrije beschikking over zijn product. In "De Roos" werkten 4 mannelijke arbeiders; in het werkseizoen kwamen daar nog 4 vrouwen bij, die alleen 's avonds werkten. Hun lonen lagen hoger dan die van de landarbeiders.

Het is belangwekkend te lezen, hoe zorgvuldig de kwaliteit werd bewaakt. Niet alleen de keurmeesters - W.L.'s jongste zoon Jacobus was jarenlang één van hen - maar het gehele personeel moest ieder jaar opnieuw de eed afleggen, dat ze eerlijk en "stiptelijk" de voorschriften zouden nakomen.

De boekhouding van "De Roos" over het tijdvak 21 september 1836 tot maart 1852 bleef fraai geconserveerd in het Gemeente Archief (GA) van Wissenkerke. Het totaal der rekeningen voor de bewerking liep terug van f10.043,25 voor de oogst van 1836 tot f4.772,17 voor de oogst 1851. Die daling vond zijn oorsprong in een dalen van de meekrapprijs, die - volgens het archief van de Heerlijkheid Geersdijk en Wissenkerke - de teelt weer onrendabel maakte. Na 1850 volgt herstel. Het totale beeld van de door de stoof gepresenteerde rekeningen, uitgesplitst naar de familie Vader is als volgt:

REKENINGEN VOOR:

Aantal	Omzet	W.L. Vader	J.H.L. Vader	A. Vader	J.W. Vader	
posten in f.						
1836	49	10.043,25	1742,29	110,49	296,14	-----
1837	38	9.494,74	2320,83	477,21½	696,37	224,13½
1838	30	7.189,73½	1705,45	332,06	312,06	201,61
1839	29	4.566,48	921,65	168,19	207,86	124,41½
1840	26	5.132,74	1764,49	202,75	185,02	-----
1841	30	4.982,34½	1461,25	383,06	182,45	-----
1842	25	4.314,40	1007,57	265,58	132,51	-----
1843	26	4.316,78	1061,90	700,08	299,14	-----
1844	23	4.204,73	1272,10	282,95	181,89	-----
1845	25	3.932,68½	824,99	357,86½	138,01	-----
1846	29	6.249,39½	1199,59	233,18	438,20	46,53
1847	33	5.884,31	914,02	245,62	400,61	98,63
1848	26	3.936,65	944,66	316,71	384,88	79,76
1849	26	4.200,61	1301,13	305,48	245,19	33,62
1850	25	4.190,07	1237,85	-----	353,97	-----
1851	25	4.772,17	830,16	-----	278,25	-----

Na de eerste drie jaren vallen Cortgene - behalve de familie Vader - en Zuid-Beveland als toevoerders van voor "De Roos" weg. In 1836 waren er uit Kortgene nog 10 leveranciers en uit Zuid-Beveland 4. Colijnsplaat had een eigen stoof, kreeg in 1865 zelfs een tweede.

Kamperland volgde in 1860, Kats in 1862. In Geersdijk was naast "De Roos" nog de stoof "De Hoop" aanwezig.

Het conflict tussen W.L. en Izaäk de Moor beschreef ik in het Historische Jaarboek voor de Bevelanden 1992, No. 18. Dat kwam samenvattend hierop neer, dat De Moor in 1815 wegens het in gebreke blijven van betalen van de verschuldigde rente op zijn aanzienlijke aangegane schulden dreigde van zijn boerderij gezet te worden. Hij smeekte W.L. om hulp. "*Na langdurig beraad*" - W.L. voelde blijkbaar geen sympathie - kocht hij tenslotte toch maar De Moors boerderij en liet hem als pachter blijven. Maar 7 jaren later veranderde De Moors positie van pachter in die van "*kasteleyn*", omdat hij bij het betalen van de pacht vergaand in gebreke bleef. Voortaan kreeg De Moor een vast salaris, maar de "*veldvruchten*" vielen nu de eigenaar toe. In 1833 bleek De Moor met dit laatste langdurig de hand te hebben gelicht. Nu werd hij dan toch eindelijk van zijn boerderij gezet. De Moor nam wraak door W.L. te beschuldigen van knoeien met de gelden, bestemd voor de maaltijden, die enkele polderbesturen na de jaarlijkse inspectie gewoon waren gezamenlijk te gebruiken. De gouverneur van Zeeland vond het niet op zijn weg liggen om die beschuldiging te onderzoeken, maar verwees de zaak naar de vergaderingen van de desbetreffende polders. Hoewel de verslagen van die vergaderingen in de polderarchieven ontbreken, mogen wij uit de handhaving van W.L. als dijkgraaf wel de gevolgtrekking maken, dat W.L.'s wel bewaard verweer tegen De Moor aanvaard is. Uit dit verhaal blijkt, dat W.L. in 1834 dijkgraaf was van de Kamperlandsche en van de Jacobapolder. Hij was dat al langer van de Wissenkerkepolder. Uit en opgaaf in 1841 blijkt, dat hij ook in de gemeente Kortgene polderfuncties bekleedde:

- Oud Cortgeen Polder : Dijkgraaf, Secretaris en Penningmeester.
- Westpolder : Gezworen, Secretaris en Penningmeester.
- Stadspolder : Gezworen (broer Abraham was daar dijkgraaf).

Volgens van IJsseldijk was hij in 1819 bovendien (mede?) Ambachtsheer van de Heerlijkheid Geersdijk en Wissenkerke.

Wij mogen uit de hulpverlening aan de in nood verkerende De Moor en zijn talrijk huisgezin afleiden, dat W.L. trachtte zijn Christelijke naastenplicht na te komen. In het archief van de Nederlands Hervormde Kerk vinden wij, dat W.L. in 1827 President Kerkvoogd was. In dat jaar werd een nieuwe kerk gebouwd met 225 zitplaatsen. De burgerlijke gemeente betaalde de nieuwe toren: f3.000,--. Die som werd geleend van W.L. tegen 5% rente. Het nieuwe uurwerk daarentegen werd door W.L. betaald namens de kerkvoogdij: f350,--. Bij de kerk werd een regenton gebouwd van 150 ton, om 's zomers in het gebruikelijke tekort aan drinkwater te voorzien.

In 1829 smeedde men plannen voor de bouw van een nieuw schoollokaal. Maar het geld - begroot op f4.820,81 - is er niet, ook al willen Gedeputeerde Staten f1000,-- subsidie geven en f1200,-- als renteloos voorschot. Die impasse werd pas in 1835 doorbroken, doordat "*een huiseijgenaar*" twee huizen, samen f1300,-- waard, ter beschikking stelt voor f930,--. Wel moet verbouwing plaats vinden. De gemeente leent daartoe f3.400,-- van W.L., "*die zich met het verstrekken van voormeld kapitaal wel heeft laten vinden*".

In 1839 besluit het Gemeente Bestuur tot aankoop van een onderwijzerswoning met schoollokaal in Kamperland voor f800,--. Hiervoor wordt f600,-- van W.L. geleend, die wederom "*zich tot het verstrekken van voorgemelde gelden wel heeft laten vinden*".

Het hoofdthema in de dertiger jaren is - 1834 - "*de slechte prijzen van de veldvruchten*". 1835: "*De kwijnende staat van de landbouw*". De uitgaven van de diaconie stijgen schrikbarend.

Subsidie burgerlijke gemeente:

- 1831: f1578,61½ f 400,-- (1831)
- 1847: f3147,77 f2500,-- (1848)

Brood, aardappelen en brandstof in natura en geld worden uitgereikt. In 1845 besteedt het Gemeente Bestuur f40,-- om een lokaal te huren tot verblijf van dakloze behoeftigen. De Hoofdelijke Omslag - sluitstuk van de gemeente begroting - moet daardoor niet weinig omhoog:

1833	1837	1844-1846	1848
f336,30	f2213,13	f2870,00 (p. jr)	f3270,--

De indijking van de Onrustpolder in 1846 werd gebruikt voor werkverschaffing na de oogst. Voor het omspitten van de nieuw gewonnen grond legde de gemeente 1 cent per roede toe op de 4 cent, die "*geïnteresseerden*" daarvoor over hebben.

In 1846 opent het Gemeente Bestuur een inschrijvingslijst voor steun aan de armen. Maar omdat die niet voldoende oplevert, leent het Gemeente Bestuur uit eigen zak de volgende bedragen t.b.v. de armen:

- A. de Moor	Burgemeester	f250,--
- J.H.L. Vader	Secretaris	f200,--
- M. Marcusse	Assessor	f200,--
- D. Meulenberg	Assessor	f150,--
- J. de Ridder	Lid	f200,--

In die jaren kwam ook de emigratie naar Amerika op gang.

Op 5 januari 1849 is W.L. overleden. De laatste kwart eeuw was hij wel omringd door zijn kinderen:

- CATHARINA, zijn oudste dochter bleef bij haar ouders inwonen.
- Van 2 januari 1835 tot juli 1838 is zijn oudste zoon, PIETER JOHANNES van VOORST VADER assessor van het Gemeente Bestuur. In dat laatste jaar werd hij rechter bij de Arrondissements Rechtbank in Goes.
- Zijn tweede dochter, MARIA ANTONETTA trouwde met de arts Dr. H.J. Keijl, die in Wissenkerke ging practiseren.
- Ook zijn zoon ABRAHAM CATHARINUS slijt zijn leven als arts te Wissenkerke, is hoofd van de brandweer en 4 jaar lang lid van de Raad tot hij ontdekt, dat dit lidmaatschap niet verenigbaar is met de armen praktijk voor rekening van de gemeente.
- WILLEM JOHANNES overleed op 16-jarige leeftijd aan tuberculose.
- Zijn jongste zoon JACOBUS H.L. is W.L.'s opvolger geworden als secretaris en gemeente-ontvanger om vervolgens 20 jaar lang de bijzonder gewaardeerde burgemeester te worden. Zie De Spuije No. 30, september 1993.
- HENRIËTTA J.E. trouwde met Adrianus S. van der Loeff, die rijksontvanger werd in Wissenkerke. Alle notabelen in Wissenkerke één grote familie!
- Alleen de jongste dochter LEIJNTJE volgde in 1838 haar man J.P. Kakebeeke naar Goes, waar dit echtpaar hechte vriendschap sluit met haar oudste broer en zijn familie.

Volgens van IJsseldijk was W.L. in 1848 de hoogst aangeslagene (in belasting) in Zeeland; f4.478,34. Vergelijking van deze som met die van 1818 leert dat W.L., evenals zijn broer, zijn fortuin voor het grootste deel bijeenbracht juist in dat armoedige tweede kwart van de negentiende eeuw. Aangezien al zijn bezit in zijn "*memorie van successie*" tot op een halve

cent nauwkeurig is getaxeerd, zijn wij over zijn vermogen goed ingelicht. De omvang bedroeg ongeveer het dubbele van het vermogen dat zijn oudere broer 5 jaar later zou nalaten. Een verschil, dat zich laat verklaren doordat hij, dank zij het vermogen van zijn vrouw, op hoger niveau kon starten.

LITERATUUR

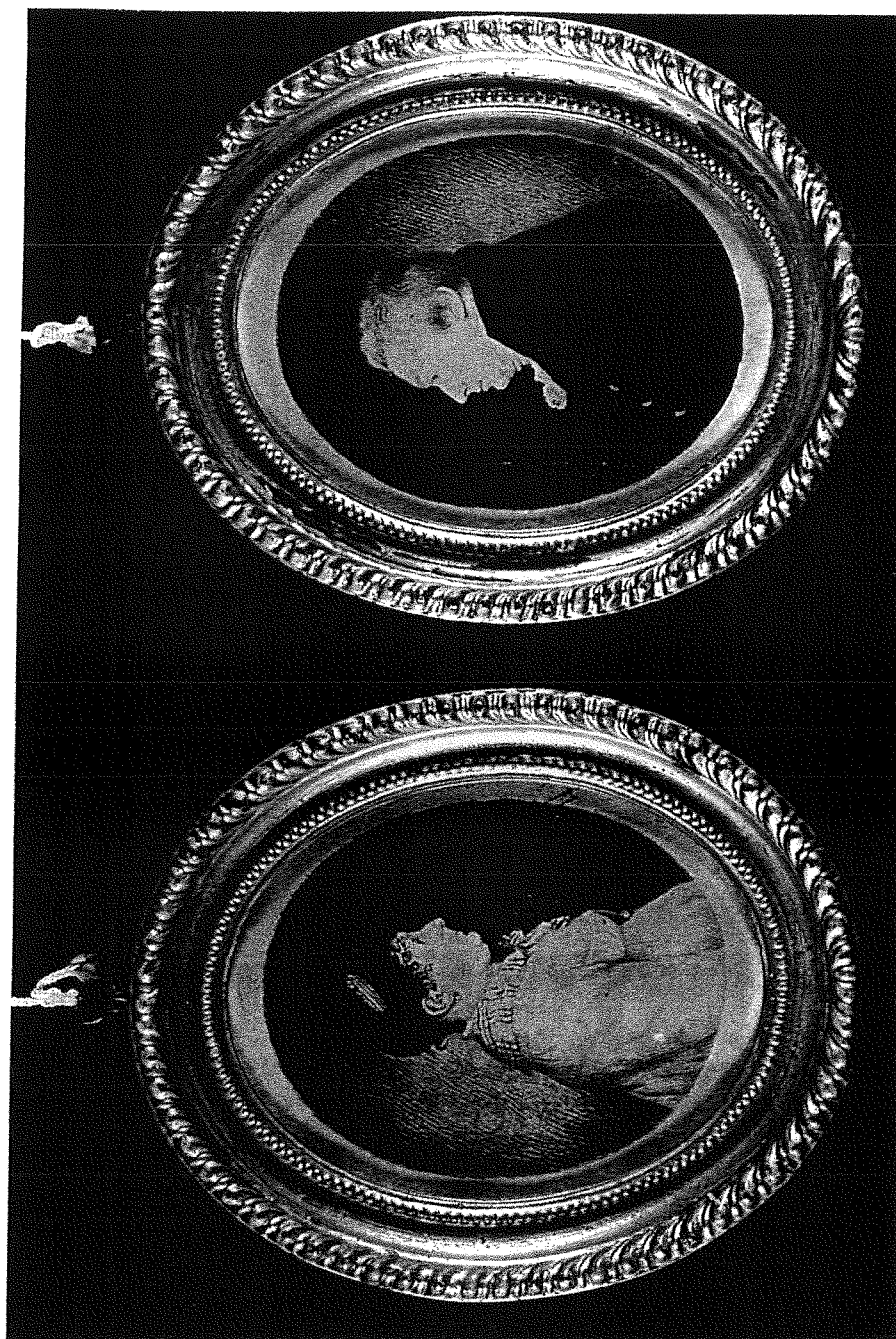
- Zie literatuur bij artikel over Abraham Vader. Uit: De Spuije, 1998, 43: 4-27.
- Archief van de Heerlijkheid Wissenkerke en Geersdijk. Rijksarchief Zeeland, Middelburg, Gebundelde Inventarissen. No. 35. M.P. de Bruin.
- Koopacte Sorgwijck. Goes, Gemeente Archief. Archief Notaris Hoek (1811, 1826), No. 1195-1202. No. 136, 1818, 20 April.
- Instructie voor de Droogers, Stampers en andere Stoofgewrochten van de onderscheide Meestoven, in het Departement Zeeland, 1806.
- Peijl-van Dijk A van der. Meekrap vroeger en nu, 2e druk. Vereniging Federatie Zeeuwse Musea en Oudheidskamers, 1981.
- Middelburgsche Courant, 8 juli en 7 augustus 1779: advertenties betreffende de veiling van "Zorgvliet" bij Colijnsplaat.
- Nederland's Patriciaat, 1984, No. 68.
- Schama, Simon. Patriots and Liberators, Revolution in the Netherlands, 1780-1813. London, William Collins Sons & Co, 1977.
- Vader WL. Aantekeningen voor in zijn familiebijbel.
- Voorst Vader PJA van. De ware geschiedenis van het conflict tussen dijkgraaf Willem Lodewijk Vader en Izaäk de Moor. Apologie van een nazaat. Historisch Jaarboek Heemkundige Kring Zuid- en Noord-Beveland, 1992; 18: 103-109.
- IJsseldijk WEP van. Oude Boerderijen in Zeeland, deel 1. Goes, De Koperen Tuin, 1990.

BIJLAGE

Portretten van het echtpaar Willem Lodewijk Vader (1775-1849) en Johanna Elizabeth van Voorst (1781-1852). * Eigendom vVV-Stichting.

* Zie vVV-Kroniek no. 3, 2001, pag. 30-33, voor een klein artikel van P.J.A. van Voorst Vader over het huwelijk van dat echtpaar, op 11-11-1779 voltrokken, ter gelegenheid van de 4e vVV-reünie dd 13-11-1999 n.a.v. het 200-jarig huwelijksfeest van het oer-echtpaar der van Voorst Vader's.

BIJLAGE I

Het echtpaar Willem Lodewijk Vader (1775-1849) en Johanna Elizabeth van Voorst (1781-1852).